

DHBT · MBSTS · İhtisas

ders defteri

Siyer-i Nebî

Câhiliye · Mekke ve Medine dönemleri · Gazveler ve antlaşmalar · Ehl-i beyt · Siyer kaynakları

Ders: .....

Dönem: .....

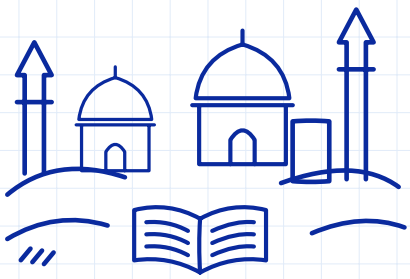

Konu anlatımı, gazve ve antlaşma tabloları, zaman çizelgeleri ve sınav tuzakları.
Tarihler: hicrî ve milâdî · Kaynak denetimi: TDV İslâm Ansiklopedisi

Tedris Pro uygulaması Google Play'de · tedrispro.com.tr

İçindekiler

İslâm'dan Önce Arabistan 3

Doğumdan Peygamberliğe 7

Mekke Dönemi: Davet ve Mücadele 11

Hicret ve Medine'de Yeni Düzen 16

Gazveler, Seriyyeler ve Antlaşmalar 20

Davetin Yayılması: Mektuplar ve Heyetler 26

Vedâ Haccı ve Vefat 28

Ehl-i Beyt: Hz. Peygamber'in Eşleri ve Çocukları 31

Siyer Kaynakları ve Genel Kronoloji 35

SİYER-İ NEBÎ

Câhiliye · Mekke ve Medine dönemleri · Gazveler ve antlaşmalar · Ehl-i beyt · Siyer kaynakları

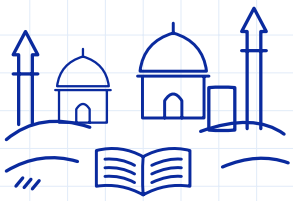

İslâm'dan Önce Arabistan

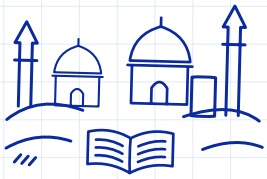

Siyer, bir hayat hikâyesinden önce bir **ortamın** hikâyesidir. Hz. Peygamber'in doğduğu şehir, mensup olduğu kabile, çevresindeki inanç biçimleri ve komşu devletler bilinmeden hicret de savaşlar da antlaşmalar da tam anlaşılmaz. Bu bölümde sınavlarda sık karşına çıkan başlıkları topluyoruz: Câhiliye kavramı, Mekke'nin idarî düzeni, Hanîfler, Yesrib ve Fil Vakası.

Câhiliye ne demek?

Câhiliye, "cehl" kökünden gelir. Ama burada yalnızca bilgisizlik kastedilmez; öfkeye, kabile taassubuna ve ölçüsüzlüğe kapılmak, yani ağırbaşlılığın ve yumuşak huyluluğun (**hilm**) karşıtı bir tutum anlatılır. Terim hem İslâm'dan önceki dönemi hem de o dönemin zihniyetini ifade eder. Kur'an'da Medenî sûrelerde geçer; örneğin Âl-i İmrân 3/154, Mâide 5/50, Ahzâb 33/33 ve Fetih 48/26 ("câhiliye taassubu").

Hz. Peygamber Vedâ haccındaki hutbesinde câhiliye devrinin ribâsını ve kan davasını kaldırdığını ilan etti. Hac hizmetlerinden yalnız **sikâye** (hacılara su sağlama) ile **sidâne** (Kâbe'nin bakımı) bu kaldırma kararının dışında tutuldu.

Mekke'nin yöneticileri: Kusay b. Kilâb

Mekke'nin hâkimiyeti sırasıyla Amâlika, Cürhüm ve Huzâa kabilelerinin elinden geçti. V. yüzyılın ilk yarısında Fihr b. Mâlik soyundan gelen **Kusay b. Kilâb** (Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi) Huzâa ile mücadele edip Mekke'yi ve Kâbe hizmetlerini Kureyş'in eline geçirdi. Dağınık yaşayan Kureyş kollarını Kâbe çevresine yerleştirdi; Mekke'de oturanlara "Kureyşü'l-bitâh", şehir dışındakilere "Kureyşü'z-zevâhir" denildi.

Kusay'ın tek elde topladığı Mekke görevleri

- **Kusay b. Kilâb** — Mekke'nin idarî düzenini kuran Kureyşli lider
  - **Hicâbe (sidâne)** — Kâbe'nin muhafızlığı, anahtarı
  - **Sikâye** — hacılara su sağlama

- **Rifâde** — hacıları ağırlama, yemek ikramı
- **Dârünnedve** — Kureyş'in danışma ve karar meclisi
- **Livâ** — sancaktarlık
- **Kıyâde** — başkumandanlık

Kusay'dan sonra görevler büyük oğlu Abdüddâr'a geçti. Abdümenâf'ın oğulları (Abdüşems, Hâşim, Muttalib, Nevfel) sayıca ve itibarca daha güçlü olduklarını ileri sürerek görevleri istedi; Kureyş ikiye bölündü ve çatışma eşiğine gelindi. Uzlaşmacılar araya girince görevler paylaştırıldı:

Taraf	Üstlendiği görevler	Yemin ittifakı ve destekçileri
Abdüddâr	Hicâbe (sidâne), Dârünnedve yöneticiliği, livâ	Hilfü'l-ahlâf: Mahzûm, Sehm, Cumah, Adî kolları
Abdümenâf	Sikâye, rifâde, kıyâde	Hilfü'l-mutayyebîn: Esed, Zühre, Teym, Hâris b. Fihr kolları

⚠ **Dikkat!** Hicâbe (sidâne) Kâbe'nin muhafızlığı ve anahtarıdır. "Yabancı elçiler nezdinde Kureyş'i temsil etmek" bu görevin tanımı değildir; sınavda seçenek olarak karşına çıkabilir. Kıyâde ise savaşta komutanlık, livâ sancak taşımaktır; üçünü karıştırma.

Kureyş'in gücü: ticaret ve hac

Mekke verimli bir tarım şehri değildi; Kureyş'in geçim kaynağı ticaret ve Kâbe'nin kazandırdığı saygınlıktı. Hâşim'in çevre devletler ve kabilelerle yaptığı ticaret anlaşmaları (îlâf) kervanların güvenle yürümesini sağladı. Kureyş sûresinde anılan kışın Yemen'e, yazın Şam'a yapılan yolculuklar bu düzenin ürünüdür.

- Ukâz, Mecenne ve Zülmecâz panayırları: ticaretin yanında başta şiir olmak üzere yarışmaların da yapıldığı büyük pazar yerleri.
- Hac mevsimi: Kâbe'ye gelen kabileler Mekke'nin ekonomik ve siyasî önemini artırıyordu.
- Kabile asabiyeti: Ümeyye ile Hâşim arasında soy ve şeref üzerine karşılıklı övünme yarışı (münâfere) yaşandı; Abdümenâf soyu içindeki bu rekabet Kureyş'in iç dengelerini etkiledi.

💡 **İpucu** Ebû Cehil ve Velîd b. Mugîre gibi Kureyş ileri gelenlerinin Hz. Peygamber'e karşı çıkışında DİA, kıskançlığın ve kabile asabiyetinin payını vurgular. "Sebep yalnızca ekonomik çıkarlardı" gibi mutlak ifadeleri eleyebilirsin.

Dinî tablo: putlar ve Hanîfler

Kâbe'nin içinde ve çevresinde çok sayıda put vardı. Bunların en büyüğü **Hübel**'di; kendilerine kurban sunulan putların başında ise Lât, Menât, Uzzâ, İsâf, Nâile ve Hübel gelirdi. Buna karşılık Arabistan'da İbrâhim'in tevhid dininin izlerini taşıdığını söyleyen küçük bir çevre de vardı: **Hanîfler**.

Hanîf kelimesi Kur'an'da on yerde geçer ve müşrikliğin zıddı olarak İbrâhim'in dinini anlatır. Câhiliye çağındaki hanîflerin ortak yönü, putları ve her türlü şirki reddetmeleri, kavimlerinin yanlış âdet ve inançlarına karşı çıkmaları ve Yahudi ya da Hıristiyan olmadan tek ilâha yönelmeleriydi. Kaynaklarda anılan isimler arasında Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ve Ümeyye b. Ebü's-Salt vardır; Zeyd b. Amr, peygamberlikten yaklaşık beş yıl önce öldü.

Hanîf ile putperest Arap

Hanîf

- İbrâhim'in tevhid dinine bağlı kalmaya çalışır.
- Putları ve her türlü şirki reddeder.
- Yahudi veya Hıristiyan olmadan Allah'a yönelir.

↔

Putperest Arap

- Putları Allah'a yaklaştıran aracılar sayar.
- Kabilenin bir putu, bir ibadet geleneği vardır.
- Kâbe'yi tavaf ve hac geleneğini kendi inanç düzeniyle birlikte sürdürür.

> **Bilgi** Hanîf kavramının kökeni ve anlamı ilim dünyasında tartışmalıdır; hanîf diye anılan kişilerin hepsi de aynı çizgide değildir. DİA, bazı listelerde hanîf diye sayılan isimlerin Hıristiyan olduğunu ve listeden çıkarılması gerektiğini belirtir. Sınavda ise ölçü, hanîfin **putlara tapmayan, Yahudi ve Hıristiyan olmayan, tek ilâha inanıp İbrâhim'in dinine uyduğunu söyleyen kişi** olmasıdır.

Komşu güçler ve Yesrib

Arabistan'ın çevresindeki siyasî çekim alanları

Bizans çevresi

- Gassânîler Bizans'ın müttefikiydi.
- Suriye yönünde kuzeyde yer alırdı.

↔

Sâsânî çevresi

- Hîre'deki Lahmîler Sâsânîler'e bağlıydı.
- Yemen de Sâsânî hâkimiyetine girmişti.

Medine'nin eski adı **Yesrib**, tarıma dayalı bir vahaydı. Şehirde iki Arap kabilesi (**Evs** ve **Hazrec**) ile üç Yahudi kabilesi (**Kaynukâ'**, **Nadîr**, **Kurayza**) yaşıyordu. Evs ile Hazrec arasındaki husumet **Buâs Savaşı** ile doruğa çıktı; Evs galip geldi. Savaş hicretten beş altı yıl önce, yaklaşık 617'de oldu. Bu yıpranmış, birliğe ihtiyaç duyan toplum, Hz. Peygamber'in şehre gelişine zemin hazırladı.

Fil Vakası

Habeş Krallığı'nın Yemen valisi Ebrehe, San'a'da Kulleys adlı büyük bir kilise yaptırdı. Bu kilisenin Kâbe'nin yerini almasını istemesi ve çevredeki Arapların tepkisi, Kâbe'yi yıkma kararının arka planı olarak anlatılır. Ebrehe, içinde Mahmûd adlı filin bulunduğu büyük bir orduyla Mekke'ye yürüdü. Ordu çevrede otlayan develere, aralarında Abdülmuttalib'in 200 devesine de el koymuştu. Mekke'nin reisi Abdülmuttalib, Ebrehe ile görüşmeye gittiğinde Kâbe için ricada bulunmak yerine yalnız develerini istedi. Ordu ebâbîl kuşlarıyla bozguna uğradı; olay Fil sûresinde (105) anlatılır.

Olayın yılı 569, 570 veya 571 olarak verilir. Yaygın inanışa göre Hz. Muhammed Fil Vakası'ndan elli, elli beş gün sonra doğdu (bazı rivayetlerde bu süre üç aydır); o yıla bu yüzden "âmü'l-fîl" (fil yılı) denmiştir.

Doğumdan önceki Mekke: zincir hâlinde

Kusay Mekke'yi alır → **Dârünnedve kurulur** → **Fil Vakası** → **Hz. Muhammed doğar**

Sıralama sorusu: Kureyş yönetimi → Dârünnedve → Fil Vakası → doğum.

Biliyor muydun? Cürhüm kabilesi Mekke'den ayrılırken Zemzem kuyusunu kapatmıştı. Kuyuyu yeniden açan kişi Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'dir.

Özet / Kendini Dene

1 Câhiliye kavramı hangi kavramın karşıtıdır?

cevap Hilm: ağırbaşlılık, yumuşak huyluluk. Terim hem dönemi hem zihniyeti anlatır.

2 Vedâ hutbesinde câhiliye uygulamalarından hangi iki hac hizmeti kaldırılmadı?

cevap Sikâye (su sağlama) ve sidâne (Kâbe'nin bakımı).

3 Mekke'yi Huzâa'dan alıp Kureyş'i toplayan lider kimdir?

cevap Kusay b. Kilâb; Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi.

4 Hicâbe (sidâne) görevi neyi kapsar?

cevap Kâbe'nin muhafızlığını ve anahtarını.

5 Abdüddâr hangi üç görevi üstlendi?

cevap Hicâbe, Dârünnedve yöneticiliği ve livâ (sancaktarlık).

6 Hilfü'l-mutayyebîn hangi tarafı destekler?

cevap Abdümenâf'ı (Esed, Zühre, Teym, Hâris b. Fihr). Karşı ittifak Hilfü'l-ahlâf, Abdüddâr tarafıdır.

7 Hanîf kime denir?

cevap Putlara tapmayan, Yahudi ve Hıristiyan olmayan, tek ilâha inanıp İbrâhim'in dinine uyduğunu söyleyen kişiye.

8 Yesrib'deki üç Yahudi kabilesi hangileridir?

cevap Kaynukâ', Nadîr ve Kurayza.

9 Buâs Savaşı hangi kabileler arasında olmuştur?

cevap Evs ile Hazrec; Evs galip gelmiştir (hicretten beş altı yıl önce).

10 Fil Vakası'nın Hz. Muhammed'in doğumuna göre zamanı nedir?

cevap Doğumdan yaklaşık 50–55 gün önce; Fîl sûresi (105) bu olayı anlatır.

Doğumdan Peygamberliğe

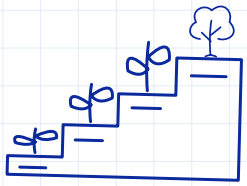

Hz. Muhammed'in kırk yaşına kadar geçen hayatı için kaynaklar sınırlı bilgi verir; buna rağmen sınavlar bu dönemden isim, yaş ve sıralama sorar. Bu bölümde soyunu, çocukluğunu, gençlik yıllarındaki üç büyük olayı (Ficâr, Hilfü'l-fudûl, Hatice ile evlilik) ve Kâbe hakemliğini sırayla toplayacağız.

Soy ve doğum

Hz. Peygamber, Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'e nisbetle Adnânîler'e (Arab-ı müsta'ribe) mensuptur; diğer büyük Arap topluluğu ise Kahtânîler'dir (Arab-ı âribe). Soy kütüğü Adnân'a kadar güvenilir biçimde nakledilir. Kureyş'in atası Fihr'den ona uzanan zincir şöyledir:

Soy zinciri: Fihr'den Abdullah'a

Fihr (Kureyş) → Kusay → Abdümenâf → Hâşim → Abdülmuttalib (Şeybe) → Abdullah

Abdullah'ın oğlu Muhammed, annesi Âmine bint Vehb (Benî Zühre koluna mensup).

Doğum günü genel kabule göre Rebîülevvel'in 12'sinde Pazartesi, yeri Mekke'dir. Zamanı Fil Vakası'ndan elli veya elli beş gün sonradır. Milâdî tarihte görüş ayrılığı vardır: Hamîdullah 17 Haziran 569'u, Mahmûd Paşa el-Felekî ise 20 Nisan 571'i hesaplamıştır. Dedesi Abdülmuttalib torununun doğumu için ziyafet verdi ve ona Muhammed adını verdi.

Babası Abdullah, Âmine ile evlendikten sonra yaygın rivayete göre Suriye'den dönerken Yesrib'de hastalanıp vefat etti. Abdülmuttalib, Zemzem'i yeniden açtığında on oğlu olursa birini kurban etmeyi adamıştı; kura Abdullah'a çıkınca oğlunun yerine 100 deve kurban etti. Hz. Peygamber "iki kurbanlığın çocuğuyum" sözüyle hem bu olayı hem de İsmâil'i kastetmiştir.

> **Bilgi** Hz. Peygamber'in beş özel adı vardır: Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir ve Âkıb. Bunlar yalnız ona has olan isimlerdir; diğer sıfatları (örneğin Mustafâ) başka peygamberlere de verilebilir.

Çocukluk: süt annesi, yetimlik ve Ebû Tâlib

Âmine çocuğu çok emziremedi. Muhammed'i önce Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe emzirdi; sonra Mekke'nin âdeti uyarınca çölde büyüsün ve fasih Arapça öğrensin diye Hevâzin'in Sa'd b. Bekir kolundan Halîme bint Ebû Züeyb'in yanına gönderildi. Çölün havası kendisine yaradığı için dört veya beş yaşına kadar Halîme'nin yanında kaldı.

Altı yaşındayken annesiyle birlikte Yesrib'e gitti. Dönüşte Âmine, Medine'ye yaklaşık 190 km uzaklıktaki Ebvâ'da hastalanıp öldü; câriye Ümmü Eymen küçük Muhammed'i Mekke'ye götürüp dedesine teslim etti. Abdülmuttalib sekiz yaşındaki torununun bakımını ölümünden önce Ebû Tâlib'e bıraktı. Ebû Tâlib'in eşi Fâtıma bint Esed de ona "ikinci annem" diye anacağı şefkati gösterdi.

6	8	25	35
yaşında annesi Âmine'yi kaybetti (Ebvâ)	yaşında dedesi Abdülmuttalib'den ayrıldı	yaşında Hatice ile evlendi	yaşında Kâbe hakemliğini üstlendi

On yaşlarında Ebû Tâlib'in kalabalık ailesine destek olmak için koyun güttü; sonradan "her peygamber koyun gütmüştür" buyurmuştur. Dokuz (veya on iki) yaşında amcasıyla Suriye'deki Busrâ'ya giden ticaret kervanına katıldı.

⚠ **Dikkat!** Busrâ yolculuğunda rahip Bahîrâ ile görüşme DİA'da "sağlam rivayetlere dayanmayan" tartışmalı bir konu olarak geçer. Bu görüşmeyi kesin bilgi gibi veren seçenekler tuzaktır.

Gençlik: Ficâr, Hilfü'l-fudûl ve güvenilir tüccar

Ficâr savaşları, haram aylarda yapıldığı için "günahkârca" sayılan dört savaştır. Hz. Muhammed amcalarıyla birlikte bunların dördüncüsüne katıldı; tercih edilen görüşe göre fiilen savaşmadı. O sırada yaşının on dört, on beş, on yedi veya yirmi olduğu nakledilir. Bu savaşın hemen ardından Hilfü'l-fudûl toplantısına katıldı.

Hilfü'l-fudûl'e yol açan olayda Yemen'in Zübeyd kabilesinden bir tüccar Mekke'ye gelmiş, mal sattığı alıcı (çoğu rivayette Âs b. Vâil) parasını ödemek istememişti. Hilfü'l-ahlâf kabileleri ona yardım etmedi; bundan rahatsız olan Zübeyr b. Abdülmuttalib, Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî'yi bir toplantıya ikna etti.

Başlık	Bilgi
Zamanı	Hicretten 33 yıl önce (bazı rivayetlerde 28 veya 18); Hz. Muhammed yaklaşık 20 yaşında
Yemin eden kabileler	Hâşim, Muttalib, Zühre, Teym ve Esed
Amacı	Mekke'de haksızlığa uğrayan herkesin, kim olursa olsun, hakkı teslim edilene dek korunması
Hz. Peygamber'in sonraki tavrı	İttifaktan övgüyle söz etti; tekrar çağrılsa tereddüt etmeden katılacağını söyledi

⚠ **Dikkat!** Hilfü'l-fudûl mazlumu koruma yeminidir ve Hz. Muhammed katılmıştır. Hilfü'l-mutayyebîn / Hilfü'l-ahlâf ise Kusay sonrası görev paylaşımı kavgasında doğan iki rakip ittifaktır. Adlarının benzerliği sınavda karıştırılır.

Hz. Muhammed gençliğinde Ebû Tâlib'e yardım ederek ticarete başladı, amcasının yaşlandığı yıllarda işi kendisi sürdürdü. Hubâşe panayırına, Yemen'e ve Doğu Arabistan panayırlarına gitti. Kaynakların ortak hükmüne göre câhiliyenin kötülüklerine bulaşmadan yaşadı ve ticaretteki dürüstlüğüyle "el-Emîn" (güvenilir) lakabıyla tanındı.

Hatice ile evlilik

Hatice bint Huveylid, nesebi Hz. Muhammed'in soyuyla önceki kuşaklarda birleşen, iki kocadan dul kalmış, zengin ve soylu bir hanımdı. Ona ortaklık teklif etti; yardımcısı Meysere ile Suriye'ye giden Hz. Muhammed kârlı bir yolculuktan döndü. Hatice kendisi veya Nefîse bint Ümeyye aracılığıyla evlilik teklif etti; amcaları Hatice'yi amcası Amr b. Esed'den istediler.

Evlilik sırasında Hz. Muhammed yirmi beş yaşındaydı. Hatice'nin bu sırada muhtemelen kırk yaşlarında olduğu söylenir; yirmi sekiz yaşında olduğuna dair rivayet zayıf sayılmakla birlikte, evlilikten doğan yedi (veya altı) çocuğun sayısıyla daha iyi bağdaşır. Evlilik yaklaşık yirmi beş yıl sürdü; oğlu İbrâhim dışındaki bütün çocukları Hatice'dendir.

Kâbe hakemliği (605)

Milâdî 605'te Kureyş Kâbe'yi yeniden inşa ederken Hacerülesved'in yerine konması konusunda anlaşmazlık çıktı; çatışmaya varacak noktaya gelindi. Kureyş ileri gelenlerinden Ebû Ümeyye b. Mugîre, Benî Şeybe Kapısı'ndan Kâbe'ye ilk girecek kişinin vereceği karara uyulmasını önerdi. Kapıdan ilk giren Hz. Muhammed, o sırada otuz beş yaşındaydı.

Hacerülesved olayı

Kureyş Kâbe'yi yeniden yapar → **Taşı kimin koyacağı tartışılır** → **Şeybe kapısından ilk giren hakem seçilir** → **Taş bir örtüye konur** → **Kabile reisleri örtüyü kaldırır, taşı Hz. Muhammed yerine koyar**

Savaşın eşiğinden dönülmesini sağlayan çözüm.

İpucu Sınavlarda sıralama sorusu olarak gelir: Ficâr → Hilfü'l-fudûl → Hatice ile evlilik → Kâbe hakemliği → ilk vahiy. Tâif seyahati ve I. Akabe daha sonrasının işidir (Mekke dönemi bölümünde).

Peygamberliğe doğru: inziva

Kâbe'nin yenilenmesinden sonra Hz. Muhammed'in, Allah'a nasıl kulluk edilmesi gerektiğini düşünüp araştırmaya daha fazla zaman ayırdığı anlaşılır. Putlara hiç ilgi göstermedi; tek tanrı inancına dayalı İbrâhim dini üzere yaşamaya çalışan az sayıdaki hanîfe yakın düşünüyordu. Risâletinden birkaç yıl önce Ramazan aylarında dedesi Abdülmuttalib ve bazı Kureyşliler gibi Hira Dağı'ndaki mağarada inzivaya çekilmeye başladı. Hz. Âişe'nin nakline göre vahiy sadık rüyalarla başladı, Hira ondan sonra gelir.

Özet / Kendini Dene

1 Hz. Peygamber hangi gün doğdu?

cevap Rebîülevvel'in 12'sinde Pazartesi günü, Mekke'de; Fil Vakası'ndan elli veya elli beş gün sonra.

2 Hz. Muhammed'in milâdî doğum yılı için iki öneri nedir?

cevap Hamîdullah 569 (17 Haziran), Mahmûd Paşa el-Felekî 571 (20 Nisan).

3 Hz. Muhammed'i ilk emziren ve çölde büyüten kimlerdir?

cevap Önce Süveybe (Ebû Leheb'in câriyesi), sonra Halîme bint Ebû Züeyb (Hevâzin'in Sa'd b. Bekir kolu).

4 Annesi Âmine nerede ve Hz. Muhammed kaç yaşındayken öldü?

cevap Altı yaşındayken, Medine dönüşü Ebvâ'da.

5 Abdülmuttalib vefat edince Hz. Muhammed kime emanet edildi?

cevap Amcası Ebû Tâlib'e (eşi Fâtıma bint Esed).

6 Ficâr savaşları nedir; Hz. Muhammed hangisine katıldı?

cevap Haram aylarda yapılan dört savaş; dördüncüsüne amcalarıyla katıldı, fiilen savaşmadığı görüşü tercih edilir.

7 Hilfü'l-fudûl'e hangi beş kabile yemin etti?

cevap Hâşim, Muttalib, Zühre, Teym ve Esed.

8 Hz. Muhammed Hatice ile evlenirken kaç yaşındaydı?

cevap Yirmi beş yaşında. Hatice'nin yaşı kırk veya yirmi sekiz olarak rivayet edilir.

9 Hacerülesved'i yerine kim koydu, hangi yıl?

cevap Hz. Muhammed, milâdî 605'te (yaklaşık otuz beş yaşında), taşı örtüye koyarak.

10 Hz. Peygamber'e verilen "el-Emîn" lakabı neyi anlatır?

cevap Güvenilirliğini; iffeti, mertliği ve ticaretteki dürüstlüğü sebebiyle.

Mekke Dönemi: Davet ve Mücadele

Hira'daki ilk vahiyden Yesrib'e giden yolun açılışına kadar yaklaşık on üç yıl geçti. Bu bölümde davetin aşamalarını, Kureyş'in tepkisini, Habeşistan hicretlerini, boykotu, hüzün yılını, Tâif'i, İsrâ ve Mi'râc'ı ve Akabe biatlarını sıralı bir hat üzerinde görüyoruz. Sınavlar bu dönemden en çok sıra ve sayı sorar.

İlk vahiy

610 yılında, Ramazan'ın son on gününden birinde, bir gece Cebrâil Hira'da Hz. Muhammed'e göründü ve Alak sûresinin ilk beş âyetini ulaştırdı. Hz. Muhammed korku ve heyecanla eve gitti, Hatice'den üstünü örtmesini istedi. Hatice onu "Allah seni utandırmaz" diyerek teselli

etti ve amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü; Varaka, gelen meleğin bütün peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu söyledi.

Ardından vahiy bir süre kesildi. Kaynaklarda "fetretü'l-vahy" denen bu dönemin süresi birkaç aydan üç yıla kadar farklı nakledilir. Cebrâil yeniden göründüğünde Müddessir sûresinin ilk âyetleri (74/1-5) inmiş, tebliğ zamanının geldiğini bildirmiştir.

Davetin aşamaları

İlk vahiy (Alak 96/1-5) → Fetret → Müddessir 74/1-5 → Gizli davet: yaklaşık üç yıl → Açık davet (nübüvvetin 4. yılı)

İlk âyetler Alak sûresindendir; tebliğ emri Müddessir ile gelmiştir.

Gizli davet: ilk müslümanlar

İlk üç yıl kadar davet gizli yürütüldü. İlk müslüman olanlar arasında eşi Hatice, yakın dostu Ebû Bekir, amcasının oğlu Ali b. Ebû Tâlib, âzatlısı Zeyd b. Hârise ve kızları vardı. Ebû Bekir'in yakın çevresinden de Talha b. Ubeydullah, Osman b. Affân, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Saîd b. Zeyd, Osman b. Maz'ûn, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Erkam b. Ebü'l-Erkam gibi isimler İslâm'a girdi. Müslümanlar Erkam'ın evi olan Dârülerkam'da toplanıyordu.

Açık davet ve Kureyş'in tepkisi

Nübüvvetin 4. yılında Hicr 15/94 ile açıktan tebliğ, Şuarâ 26/214 ile en yakın akrabadan başlama emri geldi. Hz. Peygamber yaklaşık kırk beş kişilik Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nı yemeğe çağırdı; amcası Ebû Leheb konuşmasına fırsat vermeden sözü kesince davetliler dağıldı. Sonra Safâ tepesine çıkıp Mekkelilere seslendi. Ebû Leheb hakkında Tebbet sûresi (111) indi.

Kureyş ileri gelenleri başlangıçta pek karşı çıkmamıştı. Putlara yönelik eleştiri başlayınca ve tevhid geldiğinde itibar ve ticaret çıkarlarının kaybolacağı düşünülünce direniş sertleşti. Velîd b. Mugîre ve Ebû Cehil bu cephenin önde gelenleriydi; DİA, bu tavırda kabile asabiyetinin ve kıskançlığın payına işaret eder.

Kureyş, Ebû Tâlib'e üç kez gidip yeğenini vazgeçirmesini istedi. İkinci başvuruda Hz. Peygamber "güneşi sağ elime, ayı sol elime verseler yine vazgeçmem" cevabını verdi. Üçüncüde Velîd b. Mugîre'nin oğlu Umâre'yi evlat edinmesi karşılığında yeğenini kendilerine teslim etmesini teklif ettiler; Ebû Tâlib bunu da reddetti.

İşkenceler arttı. Ümeyye b. Halef'in kölesi Bilâl'in çektikleri, Yâsir ailesine yapılan zulüm bu dönemin bilinen sahneleridir; Yâsir ve eşi Sümeyye ilk şehitler arasındadır.

Habeşistan'a hicretler

Hicret	Yıl	Katılanlar	Not
Birinci	615 (Receb, nübüvvetin 5. yılı)	11 erkek ve 4 kadın; aralarında Osman ile eşi Rukıyye	İslâm'da ilk hicret; Hz. Osman bir yıl sonra döndü
İkinci	yaklaşık 616	108 kişi; başkan Ca'fer b. Ebû Tâlib	Kureyş iade için heyet gönderdi, sonuç alamadı
Dönüş	620	33 kişi	Boykotun bitişinden sonra Mekke'ye döndüler
Son kafile	7/628	Kalanlar	Medine'ye döndüler

⚠ **Dikkat!** Habeş hicretinin başkanı Ca'fer b. Ebû Tâlib (Ca'fer-i Tayyâr) Mûte'de şehit düşecek olandır; MBSTS 2024'te bu bağlantı soruldu. Habeşistan hükümdarı Necâşî'nin adı Ashame'dir ve kendisi müslüman olmuştur.

Hamza ve Ömer'in müslüman olması

Nübüvvetin 6. yılında (616) Hz. Peygamber'in amcası Hamza, Ebû Cehil'in Resûlullah'a hakaretini duyunca müslüman olduğunu açıkladı. Ömer ise Hz. Peygamber'i öldürmek üzere yola çıkmış, kız kardeşi Fâtıma'nın evinde Tâhâ sûresinin ilk âyetlerini dinleyince etkilenip müslüman olmuştu.

Boykot: Şi'bü Ebî Tâlib (617-620)

Hamza ile Ömer'in müslüman olmasıyla Resûlullah'ın gücünün arttığını gören Kureyş, Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları ile her türlü ilişkiyi kesti: konuşmamak, alışveriş yapmamak. Kararı yazıp Kâbe'nin duvarına astılar. Ebû Leheb ve oğulları dışında bütün bu iki kol, Ebû Tâlib'in mahallesinde yaklaşık üç yıl (617-620) sıkıntı çekti; Hatice ile Ebû Tâlib'in malları bu günlerde tükendi. Ebû Tâlib'in kız kardeşinin oğlu Züheyr b. Ümeyye ile Hişâm b. Amr, Mut'im b. Adî ve Zem'a b. Esved ile anlaşıp boykota son verdi.

Hüzün yılı ve Tâif

Nübüvvetin 10. yılında (620) önce Hatice (10 Ramazan, 19 Nisan 620), yaklaşık bir ay sonra amcası Ebû Tâlib vefat etti. Bu yıla senetü'l-hüzn (hüzün yılı) denir. Ebû Tâlib'in ardından Hâşimoğulları'nın reisi olan Ebû Leheb himayeyi bir süre kabul etti, Ukbe b. Ebû Muayt ve Ebû Cehil'in tahriki üzerine vazgeçti.

Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise ile Tâif'e gidip Sakîf kabilesinin ileri gelenlerini İslâm'a çağırdı. Hiçbiri dinlemedi; ayak takımına kendilerini taşlattılar, ayakları kanayan Resûlullah'ı korurken Zeyd de başından yaralandı. Mekke'ye girmek için Kureyş'ten himaye aradı; Nevfeloğulları'nın reisi Mut'im b. Adî himaye verdi.

> **Bilgi** Ebû Tâlib'in müslüman mı müşrik mi öldüğü tartışmalıdır; DİA, onun yeğenini en zor şartlarda savunduğunu, ancak İslâm'ı açıkça kabul ettiğini söyleyemediğini aktarır. Şîa ise ölüm döşeğinde müslüman olduğunu ileri sürer. Kasas 28/56 ve Tevbe 9/113 âyetlerinin nüzûl sebepleri arasında anılır. Soruyu tarafsız bilgi düzeyinde yanıtla.

İsrâ ve Mi'râc

Hüzün yılının ve Tâif'in ardından Hz. Peygamber gece yolculuğuyla Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya (İsrâ, 17/1), oradan göklere (Mi'râc, Necm 53) götürüldü. Mescid-i Aksâ'da diğer peygamberlere imamlık yaptığı nakledilir. Olayın zamanı hakkında en sahih kabul edilen rivayet, Habeşistan hicretlerinden ve Hatice ile Ebû Tâlib'in vefatından sonra, hicretten bir yıl önce olduğudur; müslümanların çoğunluğu Receb'in 27. gecesini anar. Kelâm ve hadis âlimlerinin çoğuna göre olay bedenen ve uyanık gerçekleşmiştir. Beş vakit namaz bu yolculukla ilişkilendirilir.

Akabe biatları: Yesrib'e giden yol

Hz. Peygamber hac mevsimlerinde dışarıdan gelenlere İslâm'ı anlatıyordu. Nübüvvetin 11. yılında (620) Yesrib'den gelen altı Hazrecli müslüman oldu; aralarındaki Es'ad b. Zürâre şehre dönüp dini anlattı. Ertesi yıl on iki kişi Akabe'de buluştu.

	I. Akabe	II. Akabe
Yıl	621 (nübüvvetin 12. yılı, hac)	622 (nübüvvetin 13. yılı, hac)
Katılanlar	12 kişi: 10 Hazrecli, 2 Evsli	75 kişi: 73 erkek ve 2 kadın
Söz	Şirk koşmama, hırsızlık ve zina yapmama, çocuk öldürmeme, iftira etmeme; savaş yükümlülüğü yok (Bey'atü'n-nisâ)	Savaşta ve barışta Hz. Peygamber'i koruma (Bey'atü'l-harb); 12 nakîb seçildi
Sonuç	Mus'ab b. Umeyr öğretmen olarak gönderildi	Hicret için izin çıktı; ilk giden Âmir b. Rebîa ve eşi Leylâ

Mekke döneminin zaman çizgisi

- **610** — **İlk vahiy**
  Hira, Ramazan
- **613** — **Açık davet**
  nübüvvetin 4. yılı
- **615** — **I. Habeşistan hicreti**
  11 erkek 4 kadın
- **616** — **II. hicret; Hamza ve Ömer müslüman**
  108 kişi, başkan Ca'fer
- **617-620** — **Şi'b boykotu**
- **620** — **Hüzün yılı ve Tâif**
  Hatice, Ebû Tâlib
- **621** — **I. Akabe biatı**
  12 kişi
- **622** — **II. Akabe biatı**
  75 kişi

İpucu Sıralama sorusunda anahtar: Ficâr → Kâbe hakemliği → Tâif → I. Akabe (2019 İhtisas). Aralara hep aynı iskeleti yerleştir: ilk vahiy → açık davet → Habeşistan hicretleri → boykot → hüzün yılı → Tâif → İsrâ ve Mi'râc → Akabe.

Özet / Kendini Dene

1 İlk vahyin ilk âyetleri hangi sûrededir; tebliğ emri hangisiyle gelir?

cevap Alak 96/1-5; tebliğ emri Müddessir 74/1-5 ile gelmiştir.

2 Gizli davet kaç yıl sürdü, müslümanlar nerede toplanırdı?

cevap Yaklaşık üç yıl; Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın evi Dârülerkam'da.

3 Açık davet hangi âyetlerle başladı?

cevap Hicr 15/94 ve Şuarâ 26/214 (yakın akrabadan başlama).

4 Habeşistan'a ilk hicret kaç kişiyle, hangi yıl yapıldı?

cevap 615'te 11 erkek ve 4 kadınla; Osman ile eşi Rukıyye de bu grupta idi.

5 İkinci Habeş hicretinin başkanı kimdi, kaç kişiydi?

cevap Ca'fer b. Ebû Tâlib; 108 kişi.

6 Şi'bü Ebî Tâlib boykotu hangi yıllar arasında, hangi kolları kapsadı?

cevap 617-620; Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları (Ebû Leheb ve oğulları hariç).

7 Hüzün yılında hangi iki yakınını kaybetti?

cevap Eşi Hatice (10 Ramazan, 620) ve yaklaşık bir ay sonra amcası Ebû Tâlib.

8 Tâif dönüşü kimin himayesiyle Mekke'ye girdi?

cevap Nevfeloğulları reisi Mut'im b. Adî'nin.

9 İsrâ ve Mi'râc ne zaman olmuştur; hangi âyetlerde geçer?

cevap Hicretten yaklaşık bir yıl önce; İsrâ 17/1 ve Necm 53.

10 I. ve II. Akabe biatlarının farkı nedir?

cevap I. Akabe: 12 kişi, savaş şartı yok, Mus'ab gönderildi. II. Akabe: 75 kişi, Bey'atü'l-harb, 12 nakîb.

Hicret ve Medine'de Yeni Düzen

Hicret yalnızca bir yer değiştirme değil, İslâm toplumunun ilk defa kendi şehrinde kurulması demektir. Bu bölümde yolculuğun tarihlerini, Mescid-i Nebevî'yi, muâhâtı, Medine Vesikası'nı ve kıblenin değişimini bir arada topluyoruz. Sınavlarda en çok gün sırası ve hangi hükmün hicretten önce ya da sonra geldiği sorulur.

Hicretin hazırlığı

İkinci Akabe Biatı'ndan sonra Hz. Peygamber hicrete izin verdi. İlk giden Âmir b. Rebîa ile eşi Leylâ bint Ebû Hasme oldu; ardından sahâbîler kafileler hâlinde Yesrib'e yöneldi. Kureyş hicreti engellemeye, hatta bazı müslümanları hapsetmeye çalıştı. Mekke'de yalnız Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve ailesi, Ali ile annesi ve gidemeyecek durumdakiler kaldı.

Müşrikler Dârünnedve'de toplanıp Ebû Cehil'in teklifiyle Resûlullah'ı öldürmeye karar verdiler. Suikast niyetini vahiy yoluyla öğrenen Hz. Peygamber, Ebû Bekir ile birlikte bir gece Mekke'den çıkıp Sevr mağarasına saklandı. Kureyş, Resûlullah'ı yakalayana 100 deve ödül koydu; Sürâka b. Mâlik gibi bazılarının girişimi sonuçsuz kaldı.

Hicret yolculuğunun takvimi (622)

- **26 Safer / 9 Eylül** — **Dârünnedve kararı; Sevr'e sığınma**
  Ebû Bekir ile birlikte
- **1 Rebîülevvel / 13 Eylül** — **Sevr'den Yesrib'e yola çıkış**
  üç gün sonra
- **8 Rebîülevvel / 20 Eylül** — **Kubâ'ya varış**
  Kubâ Mescidi'nin inşası
- **12 Rebîülevvel / 24 Eylül** — **Rânûnâ'da ilk cuma, Medine'ye giriş**
  Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evi

Hz. Peygamber Kubâ'da Hz. Ali ve diğer muhacirleri beklerken bir mescid yaptırdı. Cuma günü Kubâ'dan ayrılıp Rânûnâ vadisinde ilk cuma namazını kıldırdı ve ilk cuma hutbesini okudu. Şehre girişte devesinin çöktüğü yere en yakın ev olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir oldu. Şehrin adı da bundan sonra Yesrib yerine "Medînetü'r-resûl" (Medine) diye yerleşti.

⚠ **Dikkat!** Cuma namazının farz kılındığı zaman konusunda iki rivayet vardır: Mekke'de farz kılındığı ama müşrikler engellediği için fiilen hicrete ertelendiği; ya da hicret sırasında farz kılındığı. Es'ad b. Zürâre Medine'de cuma namazını nâfile olarak kıldırmaya başlamıştı. İlk cuma namazı Rânûnâ'dadır.

Hicretin sonuçları

Özgür ibadet
Muhacirler Medine'de dinlerini rahatça yaşadı

Evs–Hazrec barışı
Eski düşmanlık İslâm kardeşliğiyle sona erdi

Yeni şehir düzeni
Mescid, muâhât ve Medine Vesikası

Yayılma imkânı
İslâm Mekke'de hapsolduğu daracık alandan çıktı

💡 **İpucu** Hicretin sonuçları sorulduğunda "ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması" seçeneği 2022 sorusunda doğru kabul edilmedi. Doğru çizgi: din özgürlüğü, kardeşlik, Evs–Hazrec düşmanlığının bitmesi, ilk İslâm toplumunun örgütlenmesi.

Mescid-i Nebevî ve Suffe

Hz. Peygamber devesinin çöktüğü yeri sahiplerinden satın aldı. Yaklaşık yedi ay süren inşaat boyunca Ebû Eyyûb'un evinde kaldı. Daha önce Es'ad b. Zürâre aynı arazideki hurma kurutma yerini çevirip kıblesi Kudüs'e dönük küçük bir mescid yaptırmıştı. Mescid-i Nebevî'nin yapımına Rebîülevvel (Eylül) ayında başlandı; ezanın meşrû kılınması da bu döneme rastlar. İnşaat Şevval (Nisan 623) ayında tamamlandı.

- **İbadet** merkezi: cemaatle namazlar burada kılındı.
- **Tebliğ ve öğretim**: yeni inen âyetler burada duyuruldu, Kur'an ve din burada öğretildi.
- **Risâlet görevinin merkezi**: Resûlullah mescidle bitişik evinde görevini yürüttü.
- **Suffe**: mescidin bir bölümünde barınan kimsesiz müslümanların oluşturduğu topluluk.

Muâhât: din kardeşliği

Hicretin ardından Hz. Peygamber muhacirleri Evs ve Hazrec'ten birer müslümanla kardeş ilân etti (DİA kronolojisine göre Receb 1/Ocak 623). Buhârî'deki rivayete göre muhacir ve ensardan kırk beşer kişiyi Enes b. Mâlik'in evinde toplayıp ikişer ikişer kardeşlik akdetti; sayı 90 ile 100 kişi arasında anılır. Böylece kabile esasına dayalı kardeşlik anlayışının yerine **din kardeşliği** geçti. Rivayetteki ifade: "İslâm'da hilf yoktur, din kardeşliği vardır."

Medine Vesikası

İslâm'dan önce Medine'de ortak bir devlet yoktu; Evs ve Hazrec ile üç Yahudi kabilesi birbirinin yanında ama ayrı yaşıyordu. Hicretten sonra Hz. Peygamber, şehirdeki toplulukların birbirleriyle ilişkisini düzenleyen yazılı bir metin hazırlattı: **Medine Vesikası** (sahîfe, kitab). Rivayetlere göre Bedir'den önce (DİA kronolojisinde Ramazan 1/Mart 623) düzenlenmiştir.

10.000	1.500	4.500	4.000
Medine'nin tahmini nüfusu	müslüman	müşrik Arap	Yahudi

- Vesikayı imzalayanlar diğer insanlardan ayrı **bir ümmet** teşkil eder.
- Kan diyeti ve esir fidyesi, her topluluğun "mâkul esaslara ve adalete göre" üstleneceği bir yükümlülüktür.
- Din ve vicdan hürriyeti belirli esaslara bağlanmıştır; vesikanın tarafları müslümanlar, Evs ve Hazrec'in henüz müslüman olmamış mensupları ve Yahudilerdir.
- Anlaşmazlıklarda son hakem Hz. Peygamber'dir.

Medine Vesikası'ndaki madde sayısı (araştırmacılara göre)

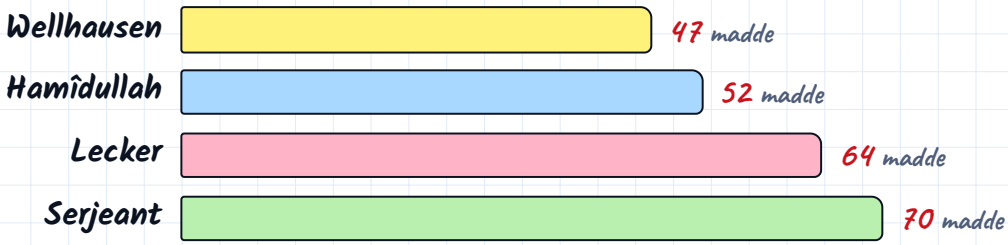

Metnin bölünüşü araştırmacıdan araştırmacıya değişir; Wellhausen'in 47 maddelik düzeni esas alınır.

> ⓘ **Bilgi** Muhammed Hamîdullah, Medine Vesikası'nın tarihte tespit edilebilen ilk yazılı anayasa olduğunu belirtir. Metin biçim bakımından bugünkü anayasalardan farklıdır; içeriği ise anayasa niteliğindedir.

Kıblenin değişmesi

Müslümanlar önce Mescid-i Aksâ'ya (Kudüs) dönerek namaz kılıyordu. Hicretten yaklaşık 16 veya 17 ay sonra, Receb 2'de (Ocak 624), Bakara sûresinin 144. âyetiyle kıble Mescid-i Harâm'a (Kâbe) çevrildi. Hz. Peygamber Benî Selime Mescidi'nde öğle veya ikindi namazını kıldırırken âyet inmiş, mescid bu olaydan sonra Mescid-i Kıbleteyn (iki kıbleli mescid) adını almıştır.

> ⚠ **Dikkat!** Kıble değişimi, Hz. Ömer'in görüşüyle âyet inen "Muvâfakât-ı Ömer" örnekleri arasında sayılmaz (2021 sorusu).

Olay	Zamanı	Not
Mescid-i Nebevî'nin yapımı	Rebîülevvel 1 – Şevval 1 (Eylül 622 – Nisan 623)	Ezanın meşrû kılınması aynı dönemde
Muâhât	Receb 1 (Ocak 623)	Muhacir–ensar kardeşliği
Medine Vesikası; savaşa izin	Ramazan 1 (Mart 623)	Savaş izni Hac 22/39-40
Batn-ı Nahle seriyyesi	Receb 2 (Ocak 624)	Komutan Abdullah b. Cahş; haram ayda çatışma, Bakara 2/217
Kıblenin Kâbe'ye dönmesi	Receb 2 (Ocak 624)	Bakara 2/144
Orucun farz kılınması	Şaban 2 (Şubat 624)	Fitre ve ilk Ramazan bayramı aynı yıl
Bedir Gazvesi	17 Ramazan 2 (13 Mart 624)	Bir sonraki bölümde
Zekâtın farz kılınması	Hicretin 2. yılı (624)	İlk kurban bayramı 10 Zilhicce 2 (3 Haziran 624)

⚠ **Dikkat!** Batn-ı Nahle'de Abdullah b. Cahş komutasındaki birlik haram ay olan Receb'de bir Kureyş kervanıyla çatıştı; tartışma Bakara 2/217 ile sonuçlandı. Sınavda haram ayda savaş ve komutan adı birlikte sorulur.

Özet / Kendini Dene

1 Hicrete ilk çıkan sahâbî çift kimdir?

cevap Âmir b. Rebîa ve eşi Leylâ bint Ebû Hasme.

2 Kureyş'in suikast kararı nerede ve kimin teklifiyle alındı?

cevap Dârünnedve'de, Ebû Cehil'in teklifiyle.

3 Hz. Peygamber ile Ebû Bekir hangi mağarada üç gün kaldı?

cevap Sevr mağarasında.

4 Hicret yolculuğunda hangi tarihlerde Kubâ'ya ve Medine'ye ulaşıldı?

cevap 8 Rebîülevvel'de (20 Eylül) Kubâ'ya; 12 Rebîülevvel'de (24 Eylül, Cuma) Medine'ye.

5 İlk cuma namazı ve hutbesi nerede yapıldı?

cevap Rânûnâ vadisinde, Kubâ'dan Medine'ye giderken.

6 Hz. Peygamber Medine'de kimin evinde misafir kaldı?

cevap Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin; devesi evine en yakın yere çökmüştü.

7 Muâhât nedir, hangi ifadeyle anlatılır?

cevap Muhacirlerle ensarın kardeş ilân edilmesidir; "İslâm'da hilf yoktur, din kardeşliği vardır."

8 Medine Vesikası'nın tarafları kimlerdir?

cevap Müslümanlar, Evs ve Hazrec'in henüz müslüman olmayanları ve Yahudiler; Hamîdullah'a göre ilk yazılı anayasa.

9 Kıble ne zaman ve hangi âyetle değişti?

cevap Hicretten 16-17 ay sonra (Receb 2, Ocak 624), Bakara 2/144; Mescid-i Kıbleteyn.

10 Batn-ı Nahle'nin komutanı kimdir, hangi âyet inmiştir?

cevap Abdullah b. Cahş; Bakara 2/217 (haram ayda savaş).

Gazveler, Seriyyeler ve Antlaşmalar

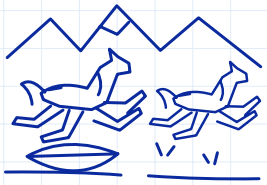

Medine dönemi, sınavların en çok soru çıkardığı bölümdür. Gazve, Hz. Peygamber'in bizzat katılıp sevk ve idare ettiği sefere; seriyye ise bizzat katılmayıp görevlendirdiği komutanlarla yürütülen sefere denir. Bu bölümde gazveleri tarih sırasına koyuyor, her birinde sınavın sevdiği ayrıntıyı (sayı, komutan, âyet, sıra) öne çıkarıyoruz.

Gazveler ve antlaşmalar: hicrî / milâdî akış

- **2/624** — **Bedir** — 17 Ramazan
- **2/624** — **Kaynukâ' sürgünü** — Şevval
- **3/625** — **Uhud** — Şevval
- **4/625** — **Nadîr sürgünü** — Rebîülevvel
- **5/626-27** — **Müreysî' (Benî Mustalik)** — Şaban; İfk
- **5/627** — **Hendek ve Kurayza** — Şevval – Zilhicce
- **6/628** — **Hudeybiye** — Zilkade
- **7/628** — **Hayber** — Muharrem – Safer
- **8/629** — **Mûte** — Cemâziyelevvel
- **8/630** — **Mekke'nin fethi** — 20 Ramazan
- **8/630** — **Huneyn ve Tâif** — Şevval – Zilkade
- **9/630** — **Tebük** — Receb – Ramazan

Bedir Gazvesi

Hz. Peygamber, Ebû Süfyân idaresindeki büyük Kureyş kervanını Suriye dönüşünde Bedir'de ele geçirmek için 12 Ramazan'da (8 Mart 624) Medine'den çıktı. Kervan başka bir yola sapıp kurtuldu; ama Ebû Cehil komutasındaki Kureyş ordusu savaşmakta ısrar etti. 17 Ramazan 2 (13 Mart 624) günü Hubâb b. Münzir'in önerisiyle kuyulardan yalnız biri açık bırakılıp diğerleri kumla kapatıldı. Önce mübârezeler yapıldı (Hamza, Ali ve Ubeyde'ye karşı Utbe, Şeybe ve Velîd); ikindiye doğru savaş müslümanların kesin zaferiyle bitti. Bedir, Hz. Peygamber ile Mekkeli müşrikler arasındaki ilk savaştır.

305	1000	70 + 70	14
İslâm ordusu (74'ü muhacir; izinli sayılanlarla Ehl-i Bedir 313 kadar)	Kureyş ordusu, komutan Ebû Cehil	ölen ve esir alınan müşrik (Ebû Cehil ölenler arasında)	müslüman şehit

Esirlerden yalnızca Ukbe b. Ebû Muayt ile Nadr b. Hâris ölüme mahkûm edildi. Diğerlerinden malî durumlarına göre 1000 ile 4000 dirhem fidye alındı; okuma yazma bilenler on müslümana okuma yazma öğretme şartıyla serbest kaldı. Âl-i İmrân 3/123-125 ve Enfâl sûresi bu savaşla ilgilidir; Bedir ile Huneyn, Kur'an'da adına yer verilen iki gazvedir.

Yahudi kabileleri ve Vesika'nın ihlali

Kabile	Olay	Sonuç
Kaynukâ' Şevval 2 / Nisan 624	Çarşıda bir müslüman kadının rahatsız edilmesi, çatışma ve ölümler; Vesika'yı ilk bozan kabile	Kuşatma sonunda Hz. Peygamber'in hükmüne razı oldular; affedilip Medine'den çıktılar
Nadîr Rebîülevvel 4 / Ağustos 625	Diyet için gidilen Hz. Peygamber'e suikast girişimi (Uhud'dan yaklaşık altı ay sonra)	15-20 gün kuşatma; Hayber'e sürgün
Kurayza Zilhicce 5 / Mayıs 627	Hendek'te Mekkeli müşriklere destek verme teşebbüsü	Sa'd b. Muâz'ın hükmü; Ahzâb 33/26-27

⚠ **Dikkat!** Vesika'yı ihlal eden Yahudi tutumları: Hendek'te Ahzâb'a destek, müslüman kadını rahatsız ve bir sahâbîyi öldürme, Peygamber'e suikast girişimi, diyet ödememe. İfk iftirası bu listede yoktur; İfk olayı Müreysî' (Benî Mustalik) Gazvesi dönüşünde yaşanmış ve Nûr sûresiyle sonuçlanmıştır (MBSTS 2025). Sıra sorusunda Kaynukâ' → Nadîr → Kurayza akışını kullan.

Uhud Gazvesi

Bedir'in öcünü almak isteyen Kureyş, Ebû Süfyân komutasında 3000 kişiyle (700 zırhlı, 200 atlı) Medine'ye yürüdü. Savaş 7 veya 11 Şevval 3 (23 veya 27 Mart 625) tarihinde Uhud Dağı eteğinde yapıldı. Yaklaşık 1000 kişiyle çıkan müslümanlardan Abdullah b. Übey 300 kişiyle geri dönünce 700 kişi kaldı. Hz. Peygamber, Abdullah b. Cübeyr komutasında 50 okçuyu Ayneyn (Cebelürrumât) tepesine yerleştirdi. Müslümanların ilk üstünlüğü sırasında okçuların büyük bölümü yerini terk edince bu boşluktan müşrik süvarisi saldırdı.

3000 — Kureyş ordusu (Ebû Süfyân)

700 — Abdullah b. Übey'in ayrılışından sonra kalan müslüman

50 — okçu (komutan Abdullah b. Cübeyr)

70 — şehit (Hamza ve Mus'ab b. Umeyr dahil)

⚠ **Dikkat!** Hz. Peygamber Uhud'da yaralandı; sancaktar Mus'ab b. Umeyr ve amcası Hamza şehit oldu. Hamrâülesed Gazvesi Uhud'un ertesi günüdür. Uhud'un Bedir'den sonra, Nadîr'den önce olduğunu hatırla (Bedir → Kaynukâ' → Uhud → Nadîr).

Hendek ve Kurayza

Hayber'e sürgün edilen Nadîr ileri gelenlerinin kışkırtmasıyla Mekke'den ve çevre kabilelerden toplanan Ahzâb (müttefik ordular; 10.000-12.000 kişi, komutan Ebû Süfyân) Medine'yi kuşattı. Selmân-ı Fârisî'nin önerisiyle şehrin açık tarafına hendek kazıldı. Kuşatma Şevval sonu ile Zilkade 5 (Mart – Nisan 627) arasında yaklaşık yirmi gün sürdü; bir fırtınanın da etkisiyle Ahzâb dağıldı. Müslümanların 3000 kişilik ordusundan 6, düşmandan 8 kişi öldü.

Hendek'ten Kurayza'ya

Nadîr, Hayber'e sürgün edilir → Ahzâb Medine'yi kuşatır → Hendek kazılır → Kurayza ihanet eder → Ahzâb dağılır, Kurayza kuşatılır

Kurayza kuşatması Zilhicce 5'te 15-25 gün sürdü; hükmü Sa'd b. Muâz verdi (Ahzâb 33/26-27).

Hendek sonrasında stratejik denge değişti: artık Mekkeli müşrikler Medine'ye saldıracak durumda değildi ve Hz. Peygamber taarruza geçti.

Hudeybiye Antlaşması

Hz. Peygamber, Zilkade 6'da (Mart – Nisan 628) gördüğü rüya üzerine silahsız, 70 kurbanlık deveyle 1400-1500 kişilik topluluk olarak umre için yola çıktı. Mekke'ye yaklaşık 17 km uzaklıktaki Hudeybiye'de devesi Kasvâ çöktü; Kureyş'in Hâlid b. Velîd'in 200 süvarisiyle yolu kesmesi üzerine önce Hırâş, sonra Hz. Osman elçi gönderildi. Osman'ın öldürüldüğü söylentisi üzerine semüre ağacı altında Bey'atürrıdvân yapıldı. Müzakereyi Kureyş adına Süheyl b. Amr yürüttü, metni Ali yazdı.

Madde	Anlamı
O yıl dönülecek, ertesi yıl üç gün umre yapılacak	Kureyş müslümanları resmen tanıdı; Mekke'ye giriş hakkı verildi
Mekke'den Medine'ye kaçan iade edilecek, Medine'den Mekke'ye kaçana iade yok	Ağır görünen madde; Ebû Cendel babasına iade edildi. Sığınan kadınlar ise antlaşmada yalnız erkeklerden söz edildiği için geri verilmedi (Mümtehine 60/10)
On yıl barış	Taraflar arasında savaş yok
Taraflar diledikleri kabileyle ittifak yapabilecek	Huzâa müslümanlara, Bekir Kureyş'e yaklaştı (sonra fetih sebebi oldu)

Dikkat! Hudeybiye Hayber'den öncedir; Hayber ona zemin hazırlar. Fetih sûresi (48/1) bu antlaşmayı "apaçık fetih" olarak niteler. "Yahudiler tarafsız kaldı" gibi ifadeler yanlıştır. Hudeybiye'den Mekke'nin fethine kadar geçen iki yılda müslüman olanların sayısı önceki on sekiz yıl içindekileri aştı.

Hayber, Mûte ve Zâtüsselâsil

Hayber Muharrem 7'de (Mayıs – Haziran 628) 1500 kişiyle (1200 piyade, 300 süvari) başladı. Yahudilerin yedi kalesi vardı (Nâim, Kamûs, Şık, Netât, Ketîbe, Vatîh, Sülâlim); Kamûs'u Ali fethetti. Safer 7'de (Temmuz 628) fetih tamamlandı; araziler ürünün yarısı karşılığında eski sahiplerine bırakıldı (yarıcılık). Hayber, sürgün edilen Nadîr'in yerleştiği ve Hendek'te Ahzâb'ı tahrik ettiği merkezdi.

Mûte: Hz. Peygamber'in elçisi Hâris b. Umeyr el-Ezdî, Şürahbîl b. Amr tarafından öldürülünce 3000 kişilik ordu gönderildi (Cemâziyelevvel 8, Eylül 629). Komutan sırası Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Revâha idi; üçü de şehit düştü. Ordunun başına geçen Hâlid b. Velîd geri çekilmeyi başardı. Zâtüsselâsil seriyyesi (Cemâziyelâhir 8, Amr b. Âs) Mûte'den sonradır (MBSTS 2025).

Mekke'nin fethi

Benî Bekir ile Huzâa arasındaki çatışmada Kureyş'in Bekir'i desteklemesi Hudeybiye'nin ihlali sayıldı. Ebû Süfyân antlaşmayı yenileme girişiminde bulundu ama sonuç alamadı. Hz. Peygamber 13 Ramazan 8'de (4 Ocak 630) 10.000 kişiyle yola çıktı, Merrüzzahrân'da konakladı; Ebû Süfyân burada müslüman oldu.

Fethin aşamaları

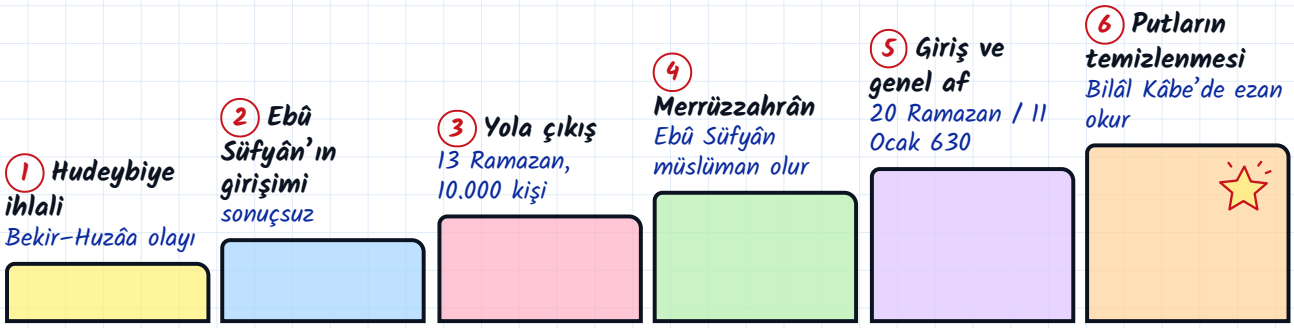

Fetihte Hz. Peygamber genel af ilan etti; Kâbe putlardan temizlendi, anahtar Osman b. Talha'da bırakıldı. Hâlid b. Velîd, Amr b. Âs ve Osman b. Talha fetihten önce, 1 Safer 8'de (31 Mayıs 629) müslüman olmuştu.

Huneyn ve Tâif

Mâlik b. Avf liderliğinde Hevâzin ve Sakîf kabileleri Mekke'nin fethinden sonra toplandı. Müslümanlar 12.000 kişiyle (10.000'i fetih ordusu, 2.000'i Mekkeli) 11 Şevval 8'de (1 Şubat 630) Huneyn Vadisi'ne girdi; Hevâzin'in kurduğu pusuyla bozgun yaşandı, sonra toparlanıp zafer kazanıldı. Tevbe 9/25-26 bu olayı anlatır: çokluğa güvenmenin yararsız kaldığını bildirir.

Sakîf ve Hevâzin'in bir kısmı Tâif surlarının ardına çekildi; Hz. Peygamber Tâif'i yaklaşık bir ay kuşattı ve sonuç alınamayınca kuşatmayı Zilkade 8'in ilk günlerinde kaldırdı. Ardından ganimetleri Ci'râne'de dağıttı, yeni müslüman olanların gönlünü kazanmak için bazı kimselere pay verdi (müellefe-i kulûb). Hevâzin heyeti gelip esirlerin iadesini istedi ve esirler geri verildi.

Tebük Gazvesi

Bizans sınırına yönelik son gazvedir. Receb–Ramazan 9'da (Ekim – Aralık 630) yaklaşık 30.000 kişi, 50 gün kadar süren bir yolculuğa çıktı; çatışma yaşanmadı. Cerbâ, Maknâ, Eyle ve Ezruh halkı cizye anlaşması yaptı; Dûmetülcendel'e Hâlid b. Velîd gönderildi. Dönüşte Mescid-i Dırâr yıktırıldı.

Dikkat! Tebük'e mazeretsiz katılmayan üç sahâbî (Kâ'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî', Hilâl b. Ümeyye) 50 gün boykot edildi; tövbeleri Tevbe 9/117-118 ile kabul edildi (2024).

Özet / Kendini Dene

1 Gazve ile seriyye arasındaki fark nedir?

cevap Gazvede Hz. Peygamber bizzat bulunur; seriyyede görevlendirdiği komutan sefere çıkar.

2 Bedir hangi tarihte, kaç kişiyle yapıldı?

cevap 17 Ramazan 2 (13 Mart 624); 305 müslümana karşı 1000 Kureyşli.

3 Yahudi kabilelerinin Vesika'yı ihlal sırası nedir?

cevap Kaynukâ' (2/624), Nadîr (4/625), Kurayza (5/627).

4 Uhud'da okçuların komutanı ve sayısı?

cevap Abdullah b. Cübeyr; 50 okçu.

5 Hendek'te savunma fikrini kim verdi, Kurayza davasında kim hüküm verdi?

cevap Selmân-ı Fârisî önerdi; Kurayza hakemi Sa'd b. Muâz'dır.

6 Hudeybiye'deki iade maddesi Mekke'den gelen kadınlara uygulandı mı?

cevap Hayır. Metinde yalnız erkek sığınmacılardan söz edildiği için mümin kadınlar iade edilmedi (Mümtehine 60/10: kadınlar imtihan edilir, mümin oldukları anlaşılırsa geri gönderilmez).

7 Mûte'de komutanlar hangi sırayla görev yaptı?

cevap Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Revâha; sonra Hâlid b. Velîd.

8 Mekke'nin fethi hangi tarihte, kaç kişiyle?

cevap 20 Ramazan 8 (11 Ocak 630); 10.000 kişi.

9 Huneyn'i anlatan âyet ve Kur'an'da adı geçen diğer gazve hangisidir?

cevap Tevbe 9/25-26; diğeri Bedir.

10 Tebük hangi bakımdan özeldir; kimler katılmamıştır?

cevap Son gazvedir, çatışma olmadı; Kâ'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî', Hilâl b. Ümeyye geri kaldı.

Davetin Yayılması: Mektuplar ve Heyetler

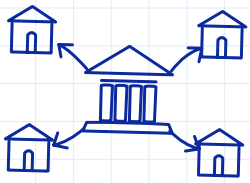

Hudeybiye'nin sağladığı barış ortamında Hz. Peygamber daveti Arabistan'ın dışına taşıdı; Mekke'nin fethinden sonra ise Arap kabileleri Medine'ye akın etti. Bu bölümde hükümdarlara gönderilen mektupları, heyetler yılını ve devlet düzeninin yayılmasını sırayla görüyoruz.

Hükümdarlara mektuplar

Hicretin 7. yılının başında (Muharrem 7, Mayıs 628) Bizans ve Sâsânî imparatorları başta olmak üzere komşu ülke yöneticilerine ve kabile reislerine elçilerle davet mektupları gönderildi. Mektupların "Muhammedün resûlullah" yazılı mührüyle mühürlendiği nakledilir. Gassânî emîri Hâris b. Ebû Şemir'e Şücâ' b. Vehb gönderildi.

Muhatap	Elçi	Sonuç
Sâsânî hükümdarı II. Hüsrev Pervîz (Kisrâ)	Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî	Mektubu yırttı; Yemen valisi Bâzân müslüman oldu
Habeş Necâşîsi Ashame	Amr b. Ümeyye	Müslüman oldu
Mısır Mukavkısı	Hâtıb b. Ebû Beltea	Müslüman olmadı, hediye gönderdi (câriye Mâriye bunlar arasındaydı)
Yemâme reisi Hevze b. Ali	Selît b. Amr	Hıristiyan olan Hevze müslüman olmayı kabul etmedi
Bizans imparatoru Herakleios	Dihye b. Halîfe	Dihye'ye iyi davranmakla yetindi; Dihye Tebük sırasında ikinci davet mektubuyla yeniden gönderildi

Dikkat! Mûte'nin sebebi, Busrâ emîrine mektupla giden elçi Hâris b. Umeyr el-Ezdî'nin Gassânî emîri Şürahbîl b. Amr tarafından öldürülmesidir. Hz. Peygamber haberi duyunca çok üzüldü ve Zeyd b. Hârise komutasında 3000 kişilik orduyu Mûte'ye gönderdi.

Medine'den dışarıya açılan kanallar

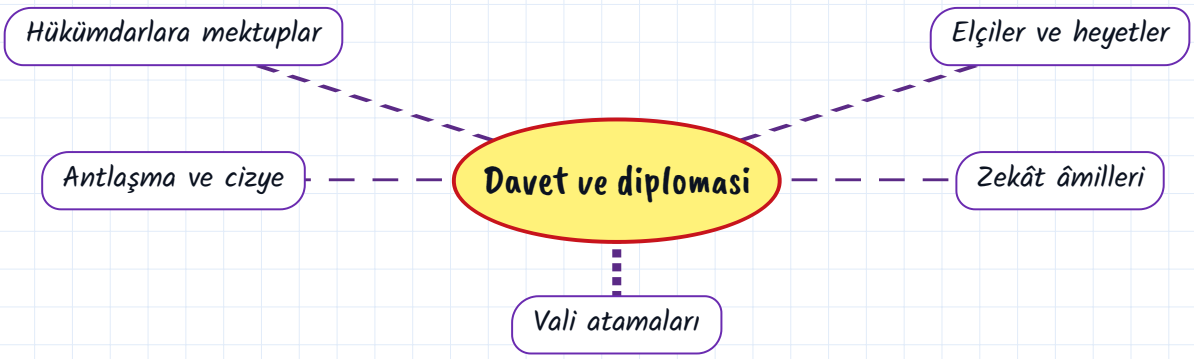

Heyetler yılı (senetü'l-vüfûd)

Mekke'nin fethinden sonra Arap kabileleri Medine'ye heyetler göndermeye başladı. 9. yıl (630-631), bu yoğunluk yüzünden **heyetler yılı** diye anılır. İbn Sa'd, 9. ve 10. yıllarda gelen yetmiş bir heyeti kaydeder (DİA'nın başka maddelerinde "yetmiş kadar" denir).

71
İbn Sa'd'ın kaydettiği heyet sayısı (9-10. yıllar)

9
Heyetler yılı: hicrî 9 (630-631)

Heyet	Dönem	Dikkat çeken nokta
Sakîf (Tâif)	9. yıl	Müslüman oldular; Lât putunu kırmak için Ebû Süfyân ile Mugîre b. Şu'be gönderildi
Necran Hıristiyanları	Zilhicce 9 (Mart – Nisan 631)	Hz. Peygamber'le mübâhele yapmayı reddedip antlaşmaya vardılar
Benî Tağlib	9. yıl	Hıristiyan kabile; antlaşma yaptılar
Benî Hanîfe	10. yıl	Müseylime bu kabiledendir; sonradan peygamberlik iddiasında bulundu
Himyer kralları	9. yıl	İslâm'a davet edilip Müslümanlığı benimsediler

Bilgi Bedevîlerin (a'râb) "iman ettik" demesi Hucurât 49/14-18 âyetlerinde ele alınır. Cizye âyeti ise Tevbe 9/29'dur.

Devlet düzeninin yayılması

- **Zekât âmilleri**: Muharrem 9'da (Mayıs 630) bazı kabilelere zekât toplamak üzere görevliler gönderildi.
- **Emîr-i hac**: Zilhicce 9'da (Mart 631) Ebû Bekir hac emîri tayin edildi; Ali, Tevbe sûresinin ilk hükümlerini ilan etmek üzere Mekke'ye gönderildi.
- **Yemen**: Hz. Peygamber Yemen'e on bir vali tayin etti.
- **Peygamberlik iddiaları**: Müseylime (Hanîfe) 10. yılda iddiasını ortaya attı; Yemen'de Esved el-Ansî 8 Rebîülevvel 11'de (3 Haziran 632) öldürüldü.

Özet / Kendini Dene

1 Davet mektupları hangi yıl ve hangi mühürle gönderildi?

cevap Hicretin 7. yılının başında (Mayıs 628); "Muhammedün resûlullah" mührüyle.

2 Sâsânî hükümdarının mektuba tepkisi ne oldu?

cevap Mektubu yırttı. Buna karşılık Yemen valisi Bâzân müslüman oldu.

3 Habeş Necâşîsi'nin adı nedir, sonucu ne oldu?

cevap Ashame; müslüman oldu.

4 Mısır Mukavkıs'ı mektuba nasıl karşılık verdi?

cevap Müslüman olmadı, hediyeler gönderdi (aralarında Mâriye vardı).

5 Mûte'nin sebebi olan elçi kimdir?

cevap Hâris b. Umeyr el-Ezdî; Gassânî emîri Şürahbîl b. Amr onu öldürdü.

6 Senetü'l-vüfûd hangi yıldır?

cevap Hicretin 9. yılı (630-631); heyetler yılı.

7 Necran Hıristiyanları hangi teklifi reddetti?

cevap Mübâhele (karşılıklı lanetleşme) teklifini; antlaşma yaptılar.

8 Ebû Bekir 9. yılın Zilhicce'sinde hangi görevi üstlendi?

cevap Emîr-i hac olarak hacca başkanlık etti; Ali Tevbe sûresini ilan etti.

Vedâ Haccı ve Vefat

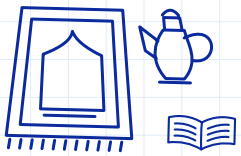

Hz. Peygamber'in son yılı, tamamlanmış bir davanın sakin ama yoğun günleridir: Kur'an'ın son tekrarı, Vedâ haccı, Arafat hutbesi, hastalık ve vefat. Bu bölümde gün gün takvimi, Vedâ hutbesinin sınavlarda aranan maddelerini ve vefatla ilgili bilgileri topluyoruz.

Vedâ haccından vefata

- **Ramazan 10** — **Kur'an'ın Cebrâil'e iki kez arzı**
  yirmi gün itikâf
- **26 Zilkade 10** — **Medine'den hareket**
  23 Şubat 632; Zülhuleyfe'de ihram
- **4 Zilhicce** — **Mekke'ye varış**
  umre; Ebtah'ta konaklama
- **9 Zilhicce** — **Arafat hutbesi**
  7 Mart 632; Mâide 5/3
- **14 Zilhicce** — **Vedâ tavafı**
  12 Mart 632
- **Safer sonu 11** — **Üsâme'nin ordusu**
  Cürüf'te karargâh
- **27 Safer 11** — **Hastalığın başlaması**
  24 Mayıs 632
- **13 Rebîülevvel 11** — **Vefat**
  8 Haziran 632, Pazartesi
- **14 Rebîülevvel 11** — **Defin**
  9 Haziran 632, Salı

Vedâ haccı

Hicretin 10. yılında Resûlullah hacca gitme niyetini ilan etti ve bütün müslümanların katılmasını istedi. 26 Zilkade'de eşleri ve kızı Fâtıma ile birlikte Medine'den çıktı, Zülhuleyfe'de ihrama girdi. 4 Zilhicce'de Mekke'ye ulaştı, umre yaptı ve Ebtah'ta kendisi için kurulan çadırda kaldı. 8 Zilhicce'de Mina'ya, ertesi gün Arafat'a geçti. Öğleden sonra Arafat'ta, devesinin üzerinde ashabına hitap etti; katılanların sayısı kaynaklarda 100.000, 114.000, 124.000 ve daha fazla olarak verilir; Rebîa b. Ümeyye onun sözlerini yüksek sesle tekrarladı.

Arafat'tan ayrılan Hz. Peygamber geceyi Müzdelife'de geçirdi, Mina'da kurbanlık 100 deveden 63'ünü, hayatının her yılı için bir deve hesabıyla kendisi kesti; kalanını Ali kesti. Vedâ tavafını 14 Zilhicce'de (12 Mart 632) yaptı. Hutbeden sonra "bugün size dininizi tamamladım" anlamındaki Mâide 5/3 nâzil oldu; kronolojide Nasr sûresinin inişi de Zilhicce 10'a (Mart 632) yerleştirilir.

Vedâ hutbesi: sınavın aradığı maddeler

"Hutbetü'l-vedâ" terimini ilk kullanan kişi Câhiz'dir; çeşitli yerlerde (Arafat, Mina, Akabe) yapılan konuşmalar sonradan tek metin hâlinde derlenmiştir. Önemli başlıklar şunlardır:

- Rabbiniz de atanız da birdir; Arap'ın Arap olmayana üstünlüğü yoktur, üstünlük ancak takvâdadır.
- Can ve mal Mekke, arefe günü ve Zilhicce kadar dokunulmazdır.

- Câhiliye ribâsı kaldırıldı (ilk kaldırılan, amcası Abbas'ın ribâsı); ana para sahibinindir.
- Câhiliye kan davaları kaldırıldı (ilk kaldırılan, Rebîa b. Hâris'in oğlu Âmir'in kan davası).
- Kadınların hakları ve iki taraflı sorumluluk.
- Suç şahsîdir; baba oğlunun, oğul babasının suçundan sorumlu tutulmaz.
- Vârise vasiyet yoktur; çocuklar babalarından başkasına nisbet edilemez.
- Emanet sahibine iade edilir, borç ödenir.
- Kur'an ve sünnet miras olarak bırakılmıştır (bazı rivayetlerde Kur'an ve Ehl-i beyt).

⚠ **Dikkat!** 2026 İhtisas sorusunda "yakın zamanda büyük fetihler gerçekleşecek" ifadesi Vedâ hutbesinde yoktur; ribâ ve kan davasının kaldırılması, emanet ve "çocuk babasından başkasına nisbet edilemez" maddesi ise vardır.

ⓘ **Bilgi** Vedâ hutbesi ile BM'nin 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannâmesi karşılaştırılmıştır; DİA, hutbenin "alternatif bir insan hakları beyannâmesi" sayılmasını isabetli bulmaz ama kul hakkına verdiği önemi vurgular.

Son günler ve vefat

Vedâ haccından sonra Yemen'de Esved el-Ansî peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktı; 8 Rebîülevvel 11'de (3 Haziran 632) öldürüldü. Yemâme'de Müseylime de aynı iddiada bulundu ve Ebû Bekir döneminde ortadan kaldırıldı. Safer sonunda Üsâme b. Zeyd'in komutasında Bizans'a gidecek ordu Cürüf'te toplandı; Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaşınca beklemeye geçildi.

Hastalığında Ebû Bekir'e namaz kıldırmasını emretti ve son günlerini Âişe'nin odasında geçirdi. Vefat sırasında "maa'r-refîki'l-a'lâ" (en yüce dosta) dedi ve 13 Rebîülevvel 11'de (8 Haziran 632, Pazartesi) ruhunu teslim etti. Hz. Ömer gibi bazı sahâbîler şaşkınlık yaşarken Ebû Bekir mescidde Âl-i İmrân 3/144'ü okuyarak durumu açıkladı. Cenaze Hz. Ali tarafından, Fazl, Kusem ve Üsâme'nin yardımıyla yıkandı; vefat ettiği odada kazılan mezara defnedildi (14 Rebîülevvel, Salı).

100.000+	63	13 Rebîülevvel 11
Vedâ haccına katılanlar (kaynaklarda 100.000 ila 124.000)	Hz. Peygamber'in kendi eliyle kestiği deve (her yıl için bir deve)	vefat tarihi (8 Haziran 632)

Miras

Maddî miras son derece mütevazı idi: beyaz bir katır, silâhlar ve bir miktar arazi. Arazilerin gelirinin ailesi için harcanmasını, kalanın devlet hazinesine devredilmesini emretti; elindeki 7 dirhemi sadaka olarak dağıttırdı. Zırhı borcuna karşılık bir Yahudi'de rehin duruyordu. Manevî mirası ise Kur'an ve sünnettir. Soyu kızı Fâtıma ile damadı Ali'den torunları Hasan ve Hüseyin ile devam etmiştir.

> "Biz peygamberler miras bırakmayız; bizim geride bıraktığımız her türlü servet sadakadır."
> — Hadis-i şerif (Buhârî, Humus, I)

Özet / Kendini Dene

1 Vedâ haccı için Medine'den hangi tarihte çıkıldı?

cevap 26 Zilkade 10 (23 Şubat 632); Zülhuleyfe'de ihrama girildi. DİA'nın Vedâ Haccı maddesi Medine'den ayrılışı 25 Zilkade (22 Şubat) olarak verir.

2 Arafat hutbesi hangi gün, kaç kişiye yapıldı?

cevap 9 Zilhicce (7 Mart 632); kaynaklara göre 100.000 ila 124.000, hatta daha fazla kişiye.

3 Hutbeyi kalabalığa tekrarlayan sahâbî kimdir?

cevap Rebîa b. Ümeyye.

4 Hutbeden sonra hangi âyet indi?

cevap Mâide 5/3: din tamamlandı, İslâm din olarak seçildi.

5 Vedâ hutbesinde ilk kaldırılan ribâ ve kan davası kimindir?

cevap Ribâ: Abbas b. Abdülmuttalib'in; kan davası: Rebîa b. Hâris'in oğlu Âmir'in.

6 "Hutbetü'l-vedâ" terimini ilk kim kullandı?

cevap Câhiz.

7 Hz. Peygamber hac günü kaç deve kendi eliyle kesti?

cevap 100 kurbanlık deveden 63'ünü; kalanını Ali kesti.

8 Hz. Peygamber hangi tarihte ve kimin odasında vefat etti?

cevap 13 Rebîülevvel 11 (8 Haziran 632, Pazartesi); Âişe'nin odasında.

9 Cenazeyi yıkayan ve yıkamaya yardım edenler kimlerdir?

cevap Ali; yardımcılar Fazl, Kusem ve Üsâme.

10 Vefat ettiğinde mülkiyetinde ne kalmıştı?

cevap Beyaz bir katır, silâhlar ve bir miktar arazi; elindeki 7 dirhem sadaka edildi.

Ehl-i Beyt: Hz. Peygamber'in Eşleri ve Çocukları

Hz. Peygamber'in ailesi, hem siyerin hem de İslâm kültürünün ayrılmaz parçasıdır. Bu bölümde Ehl-i beyt teriminin kapsamını, on bir evliliği, câriyeleri ve çocukları tablolarla topluyoruz. Konunun hassas yanlarını DİA'nın dengeli diliyle, mezhep tartışmasına girmeden ele alıyoruz.

Ehl-i beyt kimdir?

Ehl-i beyt ("ev halkı") sözlükte ev sahibiyle eşini, çocuklarını, torunlarını ve yakın akrabalarını kapsar. İslâmî dönemden beri terim yalnızca Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu için kullanılır. Kur'an'da "ehlü'l-beyt" üç âyette geçer: Hûd 11/73 (İbrâhim), Kasas 28/12 (Mûsâ) ve **Ahzâb 33/33** (Hz. Peygamber).

- Ahzâb 33/33, Hz. Peygamber'in hanımlarına hitap eden âyetler arasında yer alır; rivayetlere göre Resûlullah Zeyneb ile evlendiği gün hanımlarının odalarını dolaşıp onlara "Ehl-i beyt" diye selam vermiştir.
- Başka rivayetlere göre âyet Ümmü Seleme'nin odasında inmiş, Hz. Peygamber **Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin**'i abasının altına alarak dua etmiştir (**Âl-i abâ**).
- Bir görüşe göre ise sadaka almaları haram kılınan Hâşimî aileleri (Ebû Tâlib, Akîl, Ca'fer ve Abbas ailesi) Ehl-i beyt'e dahildir.

> **Bilgi** "Sekaleyn" hadisi bazı rivayetlerde Kur'an ile Ehl-i beyt'i anar. Vedâ hutbesindeki daha yaygın rivayetlerde ise yalnız Kur'an, bazılarında Kur'an ile birlikte sünnet geçer. DİA'nın Vedâ Hutbesi maddesine göre bu farklar mânayla rivayet, râvi tasarrufu veya mezhep etkisinden kaynaklanabilir.

Ümmehâtü'l-mü'minîn: on bir evlilik

"Müminlerin anneleri" tabiri Ahzâb 33/6'ya dayanır; "ezvâc-ı tâhirât" de denir. Hz. Peygamber, DİA'nın Ümmehâtü'l-mü'minîn maddesine göre on bir kadınla evlenmiştir; Reyhâne'yi de eş sayan anlatımlarda sayı on ikidir. Hatice ile evli iken başka biriyle evlenmedi; hayatının son on yılındaki diğer evliliklerin sebepleri dört başlıkta toplanır.

Evliliklerin sebepleri

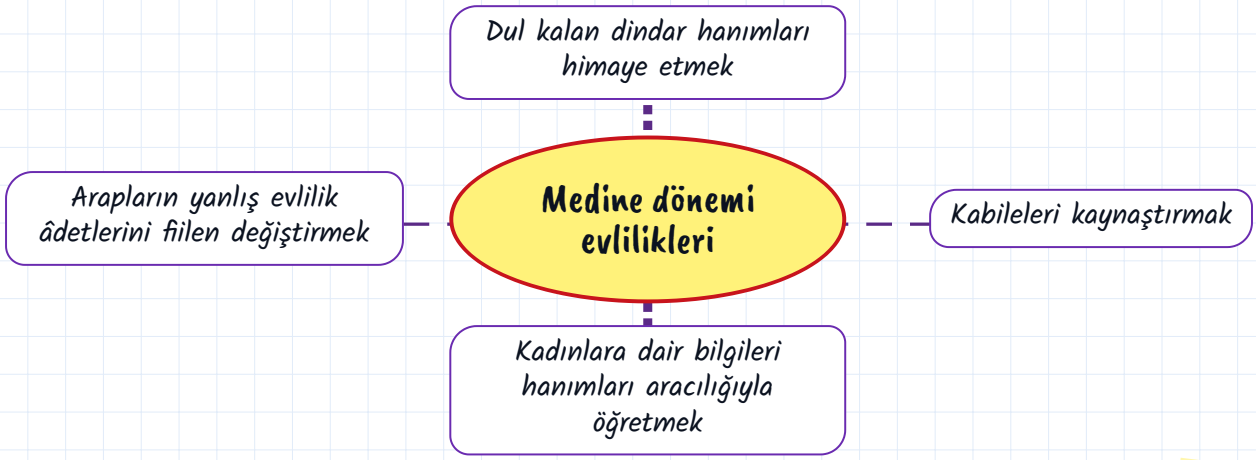

Hanım	Evlilik	Vefat	Dikkat çeken bilgi
Hatice bint Huveylid	Mekke, Hz. Muhammed 25 yaşında	10 Ramazan (19 Nisan 620), Mekke	İlk eş; 25 yıl sürdü; İbrâhim dışındaki çocukların annesi

Hanım	Evlilik	Vefat	Dikkat çeken bilgi
Sevde bint Zem'a	Hatice'den sonra (620)	23/644, Medine	Beş çocuklu dul; yaklaşık üç yıl tek eş
Âişe bint Ebû Bekir	Nikâh hicretten önce, zifaf Şevval 2 (Nisan 624)	17 Ramazan 58 (678)	Bâkire alınan tek eş; en çok hadis rivayet eden yedi sahâbîden biri
Hafsa bint Ömer	Şaban 3 (Ocak 625)	yaklaşık 45/665	Kocası Huneys b. Huzâfe; okuma yazma bilen az sayıda hanımdan biri
Zeyneb bint Huzeyme	Ramazan 3 (Şubat – Mart 625)	Rebîülâhir 4 (Eylül 625)	En kısa süreli eş; ikinci kocası Bedir'de şehit olmuştu
Ümmü Seleme	Şevval 4 (Mart 626)	62/681	Hanımları arasında en geç vefat eden; 378 hadis
Cüveyriye bint Hâris	5/627	56/676 (bir görüşe göre 50/670)	Benî Mustalik esiri; fidyesi Hz. Peygamber'ce ödendi
Zeyneb bint Cahş	Zilkade 5 (Nisan 627)	20/641	Zeyd'in boşadığı; Ahzâb 33/37; Resûlullah'tan sonra ölen ilk hanım
Safiyye bint Huyey	Safer 7 (Temmuz 628)	50/670 veya 52/672	Nadîr reisi Huyey'in kızı; Hayber'de esir düştü
Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân	Zilkade 7 (Mart 629)	44/664	Habeşistan muhacirlerindendir
Meymûne bint Hâris	Zilkade 7 (Mart 629), Umretü'l-kazâ	51/671	En son evlenilen kadın; zifaf Serif'te

⚠ **Dikkat!** Vefatında dokuz hanımı yaşıyordu (Hatice ve Zeyneb bint Huzeyme önceden ölmüştü). İlk eş ve en uzun evlilik Hatice, en kısa evlilik Zeyneb bint Huzeyme; son evlilik Meymûne, bâkire alınan tek eş Âişe, en geç ölen Ümmü Seleme'dir.

Hz. Peygamber'in iki câriyesi vardı. Reyhâne bint Şem'ûn Kurayza kuşatmasında esir düşmüştü; bazı kaynaklara göre evlenerek azat edildi, bazılarına göre câriye olarak kalmayı seçti ve Vedâ haccından kısa süre sonra (10/632) vefat etti. Mâriye Mısır Mukavkıs'ının hediyeleri arasındaki Hıristiyan bir câriyeydi; Zilhicce 8'de (Mart – Nisan 630) İbrâhim'i dünyaya getirdi ve Hz. Ömer döneminde (16/637) vefat etti.

Çocukları

Hz. Peygamber'in dört erkek ve dört kız olmak üzere sekiz çocuğu olduğu söylenir; oğulların sayısının üç olduğunu bildiren görüş de vardır. Tayyib ile Tâhir adlı iki oğlun, aslında Abdullah

adlı bir oğlunun lakapları olduğu da rivayet edilir. Kızların doğum sırası: Zeyneb, Rukıyye, Ümmü Külsûm, Fâtıma.

Çocuk	Önemli bilgi	Eşi	Vefat
Kâsım	Nübüvvetten önce doğan ilk oğlu ve ilk ölen çocuğu; Resûlullah'ın "Ebü'l-Kâsım" künyesinin sebebi	—	Küçük yaşta (süre tartışmalı)
Zeyneb	Kâsım'dan sonra doğan ilk kız	Ebü'l-Âs b. er-Rebî'	8/629
Rukıyye	Habeşistan'a hicret edenler arasındaydı	Osman b. Affân	Ramazan 2 (Mart 624), Bedir günleri
Ümmü Külsûm	Rukıyye'den sonra Osman ile evlendi (3/624)	Osman b. Affân	9/630
Fâtıma	En küçük kız; Hasan ve Hüseyin'in annesi	Ali b. Ebû Tâlib	11/632, babasından yaklaşık altı ay sonra
Tayyib ve Tâhir	Nübüvvetten önce ölen oğullar; Abdullah'ın lakapları sayılabilir	—	Nübüvvetten önce
İbrâhim	Mâriye'den, Zilhicce 8'de (Mart – Nisan 630) doğdu; 18 ay yaşadı	—	29 Şevval 10 (28 Ocak 632)

Hz. Peygamber'in soyunun devamı

Hz. Muhammed
soyu kızı Fâtıma'dan devam etti

- **Fâtıma**
  Ali b. Ebû Tâlib ile evlendi (2. yıl)
  - **Hasan**
    doğum 3. yıl (625)
  - **Hüseyin**
    5 Şaban 4 (10 Ocak 626)

Biliyor muydun? İbrâhim'in vefatı sırasında güneş tutulması oldu. Astronom Mahmûd Paşa el-Felekî, bu olaydan hareketle Hz. Peygamber'in doğum tarihini hesaplamıştır (20 Nisan 571).

Özet / Kendini Dene

1 Ehl-i beyt terimi Kur'an'da kaç âyette geçer, hangileri?

cevap Üç âyette: Hûd 11/73 (İbrâhim), Kasas 28/12 (Mûsâ), Ahzâb 33/33 (Hz. Peygamber).

2 Âl-i abâ kimlerdir?

cevap Hz. Peygamber'in abasının altına alıp dua ettiği Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin (Peygamber'le birlikte beş kişi, pençe-i Âl-i abâ).

3 Hz. Peygamber kaç kadınla evlenmiştir?

cevap On bir kadınla (DİA, Ümmehâtü'l-mü'minîn); Reyhâne'yi de eş sayanlar on iki der. Reyhâne ve Mâriye câriye olarak ayrıca anılır.

4 İlk eşi kimdir, evlilik kaç yıl sürdü?

cevap Hatice; yaklaşık 25 yıl. İbrâhim dışındaki çocukların annesidir.

5 Hz. Peygamber'in bâkire olarak aldığı tek eşi kimdir?

cevap Âişe bint Ebû Bekir (zifaf Şevval 2, Nisan 624).

6 Hz. Peygamber'den sonra ölen ilk ve en son ölen hanımlar kimlerdir?

cevap İlk: Zeyneb bint Cahş (20/641). En son: Ümmü Seleme (62/681).

7 En son evlendiği kadın kimdir?

cevap Meymûne bint Hâris (Umretü'l-kazâ, Zilkade 7).

8 Zeyd'in boşadığı hanımı kimdir, hangi âyet bunu bildirir?

cevap Zeyneb bint Cahş; Ahzâb 33/37.

9 Rukıyye ve Ümmü Külsûm kiminle evlendi?

cevap Her ikisi de Osman b. Affân ile.

10 İbrâhim kimin oğludur, ne kadar yaşadı?

cevap Mâriye'nin; yaklaşık 18 ay.

Siyer Kaynakları ve Genel Kronoloji

Son bölümde iki iş yapıyoruz: Hz. Peygamber'in hayatını bize ulaştıran eser ve müellifleri toplayıp hangi terimin neyi anlattığını ayırıyoruz; ardından bütün defteri tek bakışta tekrar edeceğin bir kronoloji ve sayılar sayfası kuruyoruz.

Terimler: siyer, megâzî, şemâil, delâil

Terim	Anlamı	Örnek
Siyer / sîret	Sîretin çoğuludur; Hz. Peygamber'in hayatı. Fıkıhta ise devletler hukuku bölümünün (savaş, barış, gayrimüslimlerle ilişki) adıdır	İbn Hişâm; fıkıhta **Şeybânî** ö. 189/805, **es-Siyerü'l-kebîr**

Terim	Anlamı	Örnek
Megâzî	Gazve ve seriyyelerin tarihi; zamanla siyerle eş anlamlı kullanıldı	**Mûsâ b. Ukbe**, **Vâkıdî**
Şemâil / hilye	Hz. Peygamber'in beşerî yönünü, yaşayışını ve fizikî özelliklerini anlatan ilim dalı	**Tirmizî**, **eş-Şemâilü'n-nebeviyye**
Delâilü'n-nübüvve	Peygamberliğin delillerini toplayan eserlerin ortak adı	**Ebû Nuaym**, **Beyhakî**
Tabakat	Sahâbî ve tâbiîn biyografilerini kuşak kuşak veren eser türü	**İbn Sa'd**, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**

⚠ **Dikkat!** Geçmiş sınavlarda şu eşleşmeler sorulmuştur: Hz. Peygamber'in fizikî özellikleri → hilye / şemâil (2011); nübüvvetini ispat eden eserlerin ortak adı → delâilü'n-nübüvve (2017); fıkıhta Kitâbü's-siyer → savaş ve barış hukuku (2015).

Siyer yazıcılığının gelişimi

Bilgiden esere

Sözlü rivayet → **Sahîfeler ve mektuplar** → **Müstakil megâzî ve siyer** → **Tabakat ve genel tarih** → **Delâil ve şemâil**

Tâbiîn döneminde yazılı sahîfeler, ikinci asrın ilk yarısında tertipli siyer kitaplarına dönüştü.

İlk yazılı malzemeyi tâbiîn dönemindeki Medineli âlimler topladı: Medine'nin yedi fakihinden Urve b. Zübeyr ö. 94/713, megâzî sahasının ilk otoritelerindendir; **Âsım b. Ömer b. Katâde** ö. 120/738 ve **Zührî** ö. 124/742 de aynı alanda çalıştı. Zührî'nin yazılı rivayetleri öğrencileri **Mûsâ b. Ukbe** ö. 141/758, Ma'mer b. Râşid ö. 153/770 ve **İbn İshak** ö. 151/768 üzerinden bize ulaştı.

Siyer âlimleri ve eserleri (vefat, hicrî)

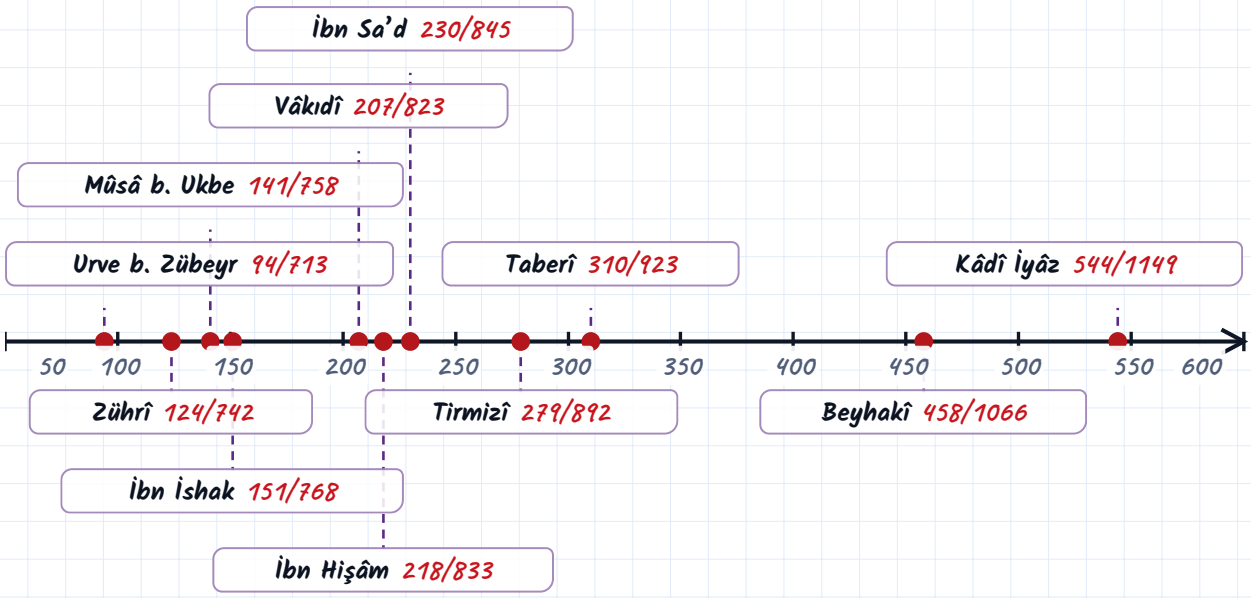

Eser adları aşağıdaki tablodadır.

Müellif	Eser	Özellik
İbn İshak ö. 151/768	**Kitâbü'l-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-megâzî (Sîretü İbn İshâk)**	Siyer kitaplarına bugünkü şeklini verdi; eserinde delâilü'n-nübüvve konusuna yer veren ilk müellif
İbn Hişâm ö. 218/833	**es-Sîretü'n-nebeviyye**	İbn İshak'ın eserini Bekkâî rivayetinden kısaltarak yeniden düzenledi; İbn Hişâm şöhretini bu esere borçludur
Vâkıdî ö. 207/823	**Kitâbü'l-Megâzî**	Yalnız Medine dönemi gazve ve seriyyelerini ele alır; tarih ve güzergâhları titizlikle belirler
İbn Sa'd ö. 230/845	**et-Tabakâtü'l-kübrâ**	Siyeri tabakatın başına koyar; delâil ve şemâil konularına da yer verir
Belâzürî ö. 279/892-93	**Ensâbü'l-eşrâf**	Tabakatın başında siyer yazan ikinci müellif
Taberî ö. 310/923	**Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk**	Genel tarih içinde siyer anlatımı

- Delâilü'n-nübüvve türünde öne çıkanlar: **Ebû Nuaym el-İsfahânî** ö. 430/1038, **Beyhakî** ö. 458/1066.
- Şifâ türü: **Kâdî İyâz** ö. 544/1149, eş-Şifâ.
- Sonraki dönem: **İbn Seyyidünnâs** ö. 734/1334, **Uyûnü'l-eser**; **İbn Kesîr** ö. 774/1373; **İbn Kayyim el-Cevziyye** ö. 751/1350, **Zâdü'l-meâd**.

Genel kronoloji ve sayılar

Hz. Peygamber'in hayatı: dönüm noktaları (milâdî)

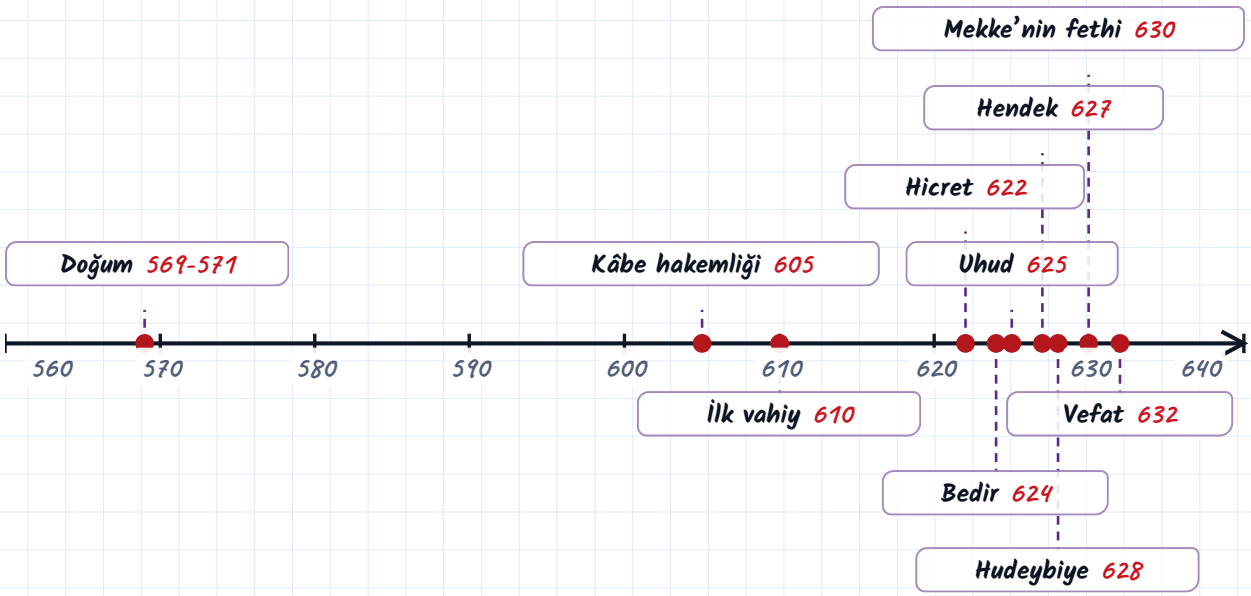

Hicrî karşılıkları: Hicret 1, Bedir 2, Uhud 3, Hendek 5, Hudeybiye 6, Mekke'nin fethi 8, vefat 11.

Olay	Sayı
1. Akabe – II. Akabe	12 kişi – 75 kişi (73 erkek, 2 kadın)
1. Habeşistan hicreti – II. hicret	11 erkek ve 4 kadın – 108 kişi
Bedir	305 müslüman, 1000 müşrik; 70 ölü, 70 esir, 14 şehit
Uhud	3000 müşrik; 700 müslüman (300'ü dönünce), 50 okçu, 70 şehit
Hendek	3000 müslüman; 10.000-12.000 Ahzâb
Hudeybiye	1400-1500 müslüman; 10 yıllık barış
Hayber	1500 kişi (1200 piyade, 300 süvari), 7 kale
Mûte	3000 kişilik İslâm ordusu, 3 komutan
Mekke'nin fethi	10.000 kişi
Huneyn	12.000 kişi (2.000'i Mekkeli)
Tebük	30.000 kişi, yaklaşık 50 gün
Vedâ hutbesi	100.000 ila 124.000 (kaynaklara göre)

Hatırla! İslâm ordusunun büyüklüğü fetih sürecinde adım adım artar: Bedir 305 → Hendek 3000 → Mekke 10.000 → Huneyn 12.000 → Tebük 30.000. Sayıları karıştırdığında bu yükselişi hatırla.

Özet / Kendini Dene

1 Siyer sözlükte neyin çoğuludur; fıkıhtaki anlamı nedir?

cevap Sîretin çoğuludur. Fıkıhta devletler hukuku bölümünün adıdır; savaş, barış ve gayrimüslimlerle ilişkileri düzenler.

2 Megâzî neyi anlatır?

cevap Gazve ve seriyyelerin tarihini; zamanla siyerle eş anlamlı kullanılmıştır.

3 Siyer kitaplarına bugünkü şeklini kim verdi, eseri hangi âlim kısalttı?

cevap İbn İshak (ö. 151/768); eseri İbn Hişâm (ö. 218/833) kısaltarak ulaştırdı.

4 Yalnız Medine dönemini kapsayan megâzî kimindir?

cevap Vâkıdî'nin (ö. 207/823) Kitâbü'l-Megâzî'si.

5 Şemâil konusunda yazılan ilk ve en mükemmel kabul edilen eser hangisidir?

cevap Tirmizî'nin (ö. 279/892) eş-Şemâilü'n-nebeviyye'si.

6 Delâilü'n-nübüvve konusunu eserine alan ilk müellif kimdir?

cevap İbn İshak. Bu ad, peygamberliği ispat eden eserlerin ortak adıdır.

7 Tabakatın başına siyeri koyan iki müellifi söyle.

cevap İbn Sa'd (ö. 230/845) ve Belâzürî (ö. 279/892-93).

8 Megâzî sahasının ilk otoritelerinden Medineli fakih kimdir?

cevap Urve b. Zübeyr (ö. 94/713).

9 Hz. Peygamber'in hayatının dönüm noktalarını milâdî sırayla say.

cevap Doğum 569-571, Kâbe hakemliği 605, ilk vahiy 610, hicret 622, Bedir 624, Uhud 625, Hendek 627, Hudeybiye 628, Mekke'nin fethi 630, vefat 632.

Defteri bitirdin; şimdi soru çöz!

Tedris Pro

Soru çözerek hazırlan.

Okuduğunu sorularla ve bilgi kartlarıyla pekiştir.

DHBT · MBSTS İhtisas · ÖABT DKAB
Dört sınav, tek uygulama

28.000 soru, 24.500 bilgi kartı
Hepsi uygulamanın içinde

Gerçek sınav formatında deneme
Her sınavın kendi şablonuyla

Bilgi kartlarında aralıklı tekrar
Zorlandığın kart sık, bildiğin seyrek

Android:
Google Play'de "Tedris Pro"
QR kodu telefonunla okut ya da dokun.

Bilgisayardan:
app.tedrispro.com.tr
Aynı hesapla tarayıcıdan çalış.

Daha fazla ücretsiz fasikül: **tedrispro.com.tr/fasikuller**

YouTube · Instagram: **@tedrispro**

Google Play, Google LLC'nin ticari markasıdır. Tedris Pro bağımsız bir hazırlık uygulamasıdır; Diyanet İşleri Başkanlığı, ÖSYM veya Millî Eğitim Bakanlığı ile resmî bağlantısı yoktur.